

Et nationalt slogan der rummer det hele uden at love for meget

En retorisk kritik af politikeres brug af vendingen ”(vi skal) passe på Danmark”

A national slogan that includes it all without promising too much

A rhetorical criticism of politicians' uses of the phrase “(we must) take care of Denmark”

Af Natascha Helverskov Jørgensen, fsb701

Kandidatspeciale i retorik

Vejleder: Lisa S. Villadsen

60 normalsider, 143.713 anslag

Afleveret den: 30. juni 2020

Institut for Kommunikation, Sektion for retorik

Det Humanistiske Fakultet

”Der findes kun et langt og
slidsomt træk [...] Og et langt
træk, hvor *vi skal passe på
Danmark*”

*Helle Thorning-Schmidt
(1. januar 2013)*

”Det, der driver mig som
statsminister, er ønske om at
passe på Danmark”

*Mette Frederiksen (som citeret
i Dandanell og Kildegaard, 9.
oktober 2019)*

”*Vi skal alle sammen passe på
Danmark. Ikke mindst i en tid,
hvor historisk mange menne-
sker søger mod Europa*”

*Lars Løkke Rasmussen
(1. januar 2016)*

Abstract

A national slogan that includes it all without promising too much

A rhetorical criticism of politicians' uses of the phrase "(we must) take care of Denmark"

Politicians across the political spectrum in Denmark use the phrase "take care of Denmark" ("passe på Danmark"), often in the form "we must take care of Denmark" ("vi skal passe på Danmark"), and they use it in a variety of political situations. This master's thesis scrutinizes the widespread use of the phrase and seeks to learn what this broad utterance means and the rhetorical implications it has. The main argument of the thesis is that the phrase is embedded in the *doxa* of the national collectivity in Denmark and therefore has a strong rhetorical appeal in the Danish nation. The thesis further argues, that the use of the phrase can be problematic seen from the perspective of *deliberative democracy* due to two reasons. Firstly, the phrase may substitute arguments necessary to understand political incentives. Secondly, the thesis argues, the room for *democratic dissent* is in risk of being diminished in political situations where the phrase is used.

The study is conducted as a *conceptually oriented criticism*. It is based on a close reading of the three most recent Danish Prime Ministers' uses of the phrase in different official speech situations, and a theoretical framework consisting of theories on nationalism and rhetorical theories on the concepts *ideograph*, *constitutive rhetoric*, and *narrative*. Even though the field of rhetoric often engages with the study of collectivities, rhetorical studies with an emphasis on *national* collectivities and nationalism seem to be sparse. Thus, by combining such theoretical perspectives, the study contributes with a rhetorical perspective on the study of nationalism in established nations and seeks to expand an area of study within the field of rhetoric.

Following the thesis' main conclusions, the thesis encourages further rhetorical studies of the phrase "(we must) take care of Denmark" viewed as an ideograph. Thus, it suggests a continuation of the study with an examination of the ideograph's vertical structure (McGee 1980) in order to gain a greater understanding of the culture in the Danish nation.

Indholdsfortegnelse

1.0 INDLEDNING.....	5
1.1 Det nationale fællesskab som ramme	7
1.2 Projektets opbygning.....	9
1.2.1 Projektets <i>tekst</i> : en sammensætning af fragmenter.....	10
2.0 TEORETISK RAMME	12
2.1 Nationalisme-begrebet.....	12
2.1.1 Banal nationalisme: hverdagens udtryk for nationalisme i etablerede nationalstater	14
2.1.2 Banal nationalisme og politiske diskurser	15
2.2 Ideografer: ideologiske byggesten	16
2.2.1 Ideografer definerer fællesskaber og afgrænser nationer.....	18
2.3 Charland: konstitutiv retorik og narrativets ideologiske effekter	19
2.4 Retorisk stil er meningsbærende	21
3.0 SAMSPILLET MELLEM TEORI OG TEKST	22
3.1 Begrebsafklaring	23
4.0 ANALYSE.....	24
4.1 Nærsproglige betragtninger: En første forståelse for vendingens præmisser og præsuppositioner	24
4.2 En krise-frame, en dynamisk ideologi-byggesten, en eufemistisk kode og sund fornuft.....	28
4.2.1 En krise-frame: et trusselsvarsel og et udtryk for omsorg	28
4.2.2 En dynamisk ideologi-byggesten	29
4.2.3 En eufemistisk kode: Det er indvandrerne og flygtningene, vi skal passe på!	32
4.2.4 Det er sund fornuft at ”passe på Danmark”	33
4.3 ”Passe på Danmark” og narrativet om det nationale fællesskab.....	35
4.3.1 Thorning-Schmidt: Fra oliekrisen til finanskrisen – forandringsvillighed og fællesskab	36
4.3.2 Løkke: Vi skal passe på de ”fremmede”, for Danmark kan ikke bære forandring	37
4.3.3 Frederiksen: Danmark er truet – støt statsministeren i at ”passe på Danmark”.....	40
5.0 DISKUSSION.....	44
5.1 Forestillingen om at ”passe på Danmark” og et nationalt narrativ.....	44

5.1.2 Et nationalt slogan.....	47
5.2 Vendingens retoriske funktioner: samlende og ekskluderende	49
5.2.1 En fordrejning og en skjult eksklusions-mekanisme	50
5.2.2 Plathedsproblematikken og demokratisk dissens	51
6.0 KONKLUSION.....	53
7.0 PERSPEKTIVERING.....	55

1.0 Indledning

I efteråret 2019 opstod heftig debat om et opslag på Socialdemokratiets facebookside (10. oktober 2019), hvor statsminister Mette Frederiksens (S) citeres for at sige:

Det, der driver mig som statsminister, er *et ønske om at passe på Danmark*. Skal jeg gøre det, er vi nødt til at tage nogle ting i brug, som vi ikke tidligere har haft hverken behov for eller lyst til (bilag 5, min markering).

Citatet stammer fra et interview i Berlingske med titlen ”Det er vores samfundsmode, der er på spil” (Dandanell og Kildegaard, 9. oktober 2019). Interviewet kredsede om kriminalitetsbilledet i Danmark og om et nyt politisk udspil, ”Sikkerhedspakken”.¹ Debatten, der opstod i kølvandet på Socialdemokratiets facebookopslag, drejede sig imidlertid ikke om indholdet af interviewet. Kritikken af facebookopslaget gik på, at citatet taget ude af sin oprindelige kontekst og bragt som en afgrænset ytring i et facebookopslag kunne virke til at udvide politikeres magtbeføjelser betydeligt uden demokratisk debat og tjene til at legitimere vidtrækkende beslutninger. Kritikken kom fx til udtryk i P1 Debat-udsendelsen ”Er Mette farlig?” (Pedersen, 7. nov. 2019), hvor kritikere pointerede, at udsagnet uden sin kontekst klingede som en ”frygtfortælling” og gav DDR og koldkrigs-lignende konnotationer.

Debatten vakte min interesse, og jeg fandt det særligt interessant, at der ikke syntes at være nogen, der hæftede sig synderligt ved Frederiksens udsagn om, at det der ”driver hende som statsminister er et ønske om *at passe på Danmark*”. Den underliggende forestilling om, at regeringens politiske tiltag i sidste ende har til formål at ”passe på Danmark” var tilsyneladende upåfaldende. Med hjælp fra termer i argumentationsteorien betyder det, at debatten ikke rejste spørgsmål ved argumentets hjemmel (”Danmark skal passes på”), men derimod kritiserede facebookopslagets manglende belæg (opslaget nævner intet om kriminalitetsbilledet) og påstandens generelle og vage karakter; ”tage nogle ting i brug, vi ikke tidligere har haft hverken behov for eller lyst til” i stedet for den konkrete påstand om øget overvågning af det offentlige rum.

Måske skyldes fraværet af den opmærksomhed, at det fremstår upåfaldende, ligefrem naturligt, at hjemlen for statsministerens virke som leder af staten først og fremmest er at ”passe på” nationen,

---

¹ Den egentlige titel er: Tryghed og sikkerhed i det offentlige rum: 16 initiativer for tryghed og sikkerhed. (Justitsministeriet, oktober 2019).

altså Danmark. Frederiksens brug af udsagnet ”passe på Danmark” er i hvert fald langt fra enestående. Udover det omtalte interview og facebookopslag har den nuværende regering fx fremsat et politisk forslag med titlen: ”Vi passer på Danmark - 8 tiltag mod fremmedkrigere” (Justitsministeriet, januar 2020). Den tidligere statsminister Helle Thorning-Schmidt (S) brugte også vendingen i sin nytårstale i 2013, hvor hun især talte om finanskrisen. Her sagde hun: ”Der findes kun et langt og slidsomt træk [...] Og et langt træk, hvor *vi skal passe på Danmark*” (bilag 1, l. 92-97, min markering). To år efter, i 2015, handlede Thorning-Schmidts nytårstale særligt om flygtninge, indvandrere og integration, og også i denne sammenhæng skulle vi ”passe på Danmark”. Hun sluttede således talen af med: ”Der er ikke plads til eksperimenter. *Vi skal passe på det Danmark, vi kender*” (min. 15:35-15:39, min markering). Socialistisk Folkeparti (SF) bragte ligeledes en valgkampsvideo (20. november 2017) til kommunalvalget i 2017 med titlen ”Vi skal passe godt på Danmark – Stem SF”.

I forbindelse med den såkaldte flygtninge- og migrationskrise i 2015, hvor flygtninge og migranter søgte mod Europa, og derfor også Danmark, var brugen af vendingen ”passe på Danmark” særligt udbredt. Dette bemærkede Camilla Reestorff (2017) blandt andre: ”Ideen om at ‘passe på Danmark’ har, siden grænsekontrollen blev introduceret, vist sig som et genkommende tema i den politiske debat” (s. 93).² Den tidligere statsminister Lars Løkke Rasmussens (V)³ brug af udtrykket ”passe på Danmark” i sin nytårstale i 2016 vakte ligeledes opmærksomhed. Fx behandler Kock og Villadsen (2017) Løkkes tale, og de skriver bl.a.: ”The key phrase of the speech is: ‘We must take care of Denmark’ [Vi skal passe på Danmark]. It occurs eight times” (s. 580).

Sammenhængen mellem flygtninge, indvandrere og integration og forestillingen om at ”passe på Danmark” findes også hos Dansk Folkeparti. På partiets hjemmeside er der fx en fane med titlen ”Pas på Danmark” (n.d). Under den præsenteres man for en video med partiformanden Kristian Thulesen Dahl, og en tekst der bl.a. lyder: ”Vil du hjælpe med at passe på Danmark? ... så meld dig ind i Dansk Folkeparti...”. Ideen om ”at passe på Danmark” er således grundlæggende i DF’s politiske projekt, når den kan tjene som grundlag for medlemskab. Også uden for partiet deles denne

---

² D. 4. januar 2016 indførte den daværende regering en midlertidig grænsekontrol, der løbende er blevet forlænget og således stadig er i kraft. Ifølge Udlændinge- og Integrationsministeriet (d. 4. januar 2016) var grænsekontrollen ”en konsekvens af den fortsat meget store tilstrømning af flygtninge og migranter til Europa”.

³ Når jeg fremover henviser til Lars Løkke Rasmussen, bruger jeg hans mellemnavn, Løkke, fremfor hans efternavn for at undgå potentiel forvirring med andre tidligere statsministre med efternavnet Rasmussen.

opfattelse af partiets projekt. Sørine Gotfredsens udtalelse i P1 Debat-udgaven ”Søndagsfrokosten”, ”Blev Mette for magtfuld?” (Hansen, d. 7. juni 2020), peger i hvert fald i den retning. Her påpeger hun nemlig, at Frederiksen’s håndtering af coronakrisen og ideen om at ”vi skal passe på Danmark” er en overtagelse af DF’s tryghedsretorik: ”Hun (Frederiksen) er garant for, at vi passer på Danmark. Hun har overtaget rigtig meget af den tryghedsretorik, som tidligere måske også fandtes i Dansk Folkeparti og andre, som kørte meget på den nationale tryghedsfølelse” (min. 04:07-04:19). Gotfredsens udsagn indikerer en opfattelse af, at forestillingen om at ”passe på Danmark” primært lever hos nationalkonservative politikere. Men som eksemplerne ovenfor viser, synes der ikke at være tale om en overtagelse af noget særligt nationalkonservativt, når politikere giver udtryk for, at ”vi skal passe på Danmark”. Vendingen er langt fra usædvanlig i dansk politik, og bruges i en bred vifte af politiske sammenhænge og på tværs af medier og genrer.

1.1 Det nationale fællesskab som ramme

I dette projekt undersøger jeg vendingen ”passe på Danmark” fra et retorikfagligt perspektiv. Som eksemplerne ovenfor viser, er vendingen ikke blot knyttet til ét politisk parti, én politiker eller én politisk sag. Den udbredte brug kalder på en nærmere retorisk analyse. Da jeg finder den brede anvendelse særligt interessant, vil jeg primært forholde mig til såkaldte mainstream-politikeres brug af vendingen; det vil sige politikere fra Socialdemokratiet og Venstre, som desuden oftest er dem, der besidder statsministerposten.

Det er ikke alene det, at vendingen er udbredt, der begrundet min retoriske interesse. Det er også interessant, at der ikke i særlig stor udstrækning, af hverken journalister eller borgere, stilles spørgsmål ved, at en statsminister er drevet af et ønske om at ”passe på Danmark”, og at det synes legitimt at begrunde sine politiske tiltag med, at de er nødvendige for at ”passe på Danmark”. For hvad betyder denne brede ytring egentlig, og hvad fører den med sig? Ordvalget ”passe på” er særligt værd at bemærke. Som Kock og Villadsen (2017) påpeger, konnoterer ”passe på” en mere indadvendt omsorg, i modsætning til udtryk som ”forsvare” eller ”beskytte”, der konnoterer en form for aggressivitet og udadvendt reaktion (580). Som analysen vil vise, vækker den indadvendte omsorg genklang i narrativet om det nationale fællesskab i Danmark, og jeg vil argumentere for, at denne samklang er en af årsagerne til, at vendingen er udbredt i dansk politik og forekommer upåfaldende.

Det er en præmis i min undersøgelse, at ideen om at ”passe på” nationen er et udtryk for *banal nationalism*. Den tilsyneladende upåfaldende forestilling om nationen Danmark som noget værdifuldt, der bør ”passes på”, hviler på et af nationalismens grundlæggende principper, nemlig opfattel-

sen af nationen som universelt legitim (se fx Anderson 2016 og Billig 1995). Ifølge blandt andre socialpsykologen Michael Billig (1995) betragtes mainstreampartier i etablerede nationalstater og disses vælgere typisk ikke som nationalistiske. Nationalisme forbindes derimod oftere med ekstremer, enten i form af voldelige kampe for frigørelse og etablering af nye suveræne nationer eller højreorienterede politiske bevægelser. For at undgå begrebsmæssig uklarhed introducerer Billig (1995) derfor begrebet ”banal nationalisme” til at beskrive den kontinuerlige reproduktion af etablerede nationalstater, som fx Danmark. Billig beskriver med begrebet, hvordan ideen om menneskers tilhørsforhold til nationalstater betragtes som så universel og selvfølgelig i samtidige samfund, at vi ikke bemærker de daglige påmindelser, der minder os om vores nationale identitet. Vi lægger fx ikke mærke til den nationale markering ved dannebrogflagene i fødselsdagskagen eller til det centrale fokus på danske atleters præstationer i avisens sportssektion. Billig tilskynder således læseren til at få øjnene op for den konstante strøm af nationalitetsmarkører, der på trods af deres åbenlyshed, forbigår vores opmærksomhed: ”Look and see the constants flaggings of nationhood. Often unnoticed, these flaggings are not hidden” (s. 174).

Politikers udsagn om at ”passe på Danmark” i nytårstaler eller i forbindelse med politiske udspil er måske ikke et så ”banalt” udtryk for nationalisme, som nogle af de eksempler Billig fremhæver. Ikke desto mindre forbliver de jo netop stort set ubemærkede i den danske offentlighed, og idet ubemærketheden af nationalitetsmarkører er selve kernen i Billigs ide om banal nationalisme, finder jeg hans teoridannelse nyttig for mit projekt. En udfoldelse af Billigs pointer om nationalisme sker i et nedenstående afsnit.

Megen retorisk teori og forskning centrerer sig om *identifikation* (Burke 1950) og etablering af fællesskab eller *common ground* gennem symbolske handlinger (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1969). I denne undersøgelse forankres disse retoriske teoridannelser ikke i begreber som ”offentligheden”, ”kulturen” eller ”samfundet”, men derimod i det særlige *nationale fællesskab* i Danmark. Et nærmere blik på de retoriske mekanismer, der er gældende i det nationale fællesskab og i den kontinuerlige reproduktion af nationen Danmark, ligger således i forlængelse af en stærk tradition inden for retorikfaget. På trods af dette har jeg i min litteratursøgning kun fundet relativt få tekster i den retorikfaglige litteratur (fx Abott 2010), der beskæftiger sig med nationalisme. Den begrænsede retoriske undersøgelse af emne udtrykkes måske klarest ved, at James Jasinski (2001a) ikke har behandlet begrebet i sin ellers omfattende encyklopædi. Med mit projekt håber jeg derfor, dels at bidrage til udforskningen af den nationalisme, der gør sig gældende i etablerede nationalstater, hvad Billig (2015) betegner banal nationalisme, og dels at bidrage til belysning af et område indenfor

retorikken, der endnu synes underbelyst. Endelig er det mit ærinde at bidrage med et retorisk perspektiv til de mange undersøgelser og fortolkninger af den nationale selvforståelse i Danmark (se fx Feldbæk 1991-1992, Gundelach 2002, og Jenkins 2001).

På den baggrund søger jeg således at besvare følgende problemformulering i projektet:

Gennem en retorisk nærlæsning af de tre seneste danske statsministres brug af udtrykket ”passe på Danmark” på tværs af medier, genrer og talesituationer vil jeg belyse vendingens retoriske funktioner, og undersøge hvorfor den er så udbredt i dansk politik – og ikke mindst hvorfor den forekommer upåfaldende i nationen Danmark. Herunder vil jeg undersøge, hvordan vendingen repræsenterer og reproducerer et narrativ om nationen Danmark.

1.2 Projektets opbygning

Min undersøgelses fremgangsmåde følger, hvad James Jasinski (2001b) betegner ”conceptually oriented criticism” (begrebsorienteret kritik). Begrebsorienteret kritik er ifølge Jasinski kendetegnet ved *abduktion*: ”the process of abduction which might be thought of as a back and forth tacking movement between text and the concept or concepts that are being investigated simultaneously” (s. 256). Jeg har således bestræbt mig på at lade projektets ”tekst” og teoretiske koncepter belyse hinanden gensidigt.⁴ Min undersøgelse tager desuden ikke afsæt i ét bestemt teoretisk koncept eller perspektiv, men forløber hermeneutisk i den forstand, at jeg har udvalgt og udviklet projektets teoretiske ramme i samspil med projektets tekst. Projektets argumentationsstruktur kan derfor bedst beskrives som en mosaik; med afsæt i en række teoretiske perspektiver undersøger jeg konkrete nedslag i brugen af vendingen ”passe på Danmark”, og skaber brik for brik en forståelse for, hvad vendingen betyder, og hvilke retoriske implikationer den har.

Mit projekt er struktureret på følgende vis: Den første del består af en præsentation af den teoretiske ramme for min undersøgelse. Her præsenterer jeg først nationalismebegrebet, sådan som det udlægges af Benedict Anderson (2016) og Michael Billig (1995). Efterfølgende introducerer jeg perspektiver fra to centrale figurer i den ideologikritiske retorik; Michael McGees (1980) begreb ”ideograf”

---

⁴ Fremover henviser jeg til sammensætningen af projektets analysemateriale som projektets tekst.

og Maurice Charlands (1987) teori om konstitutiv retorik.⁵ Herefter redegør jeg for, hvordan stil er meningsbærende med afsæt i Jeanne Fahnestocks (1999) tænkning om stilfigurer. Dernæst følger projektets analyse. Her inddrager jeg løbende de præsenterede teorier i samspil med de udvalgte eksempler på ”passe på Danmark”. Jeg starter med en helt sprognær analyse og breder derfra blikket ud for til sidst at anlægge et narrativt perspektiv på projektets tekst. Derefter følger en diskussion af analysens pointer. Diskussionen er inddelt i to perspektiver, der er gennemgående i mit projekt. Den ene del handler om, hvordan forestillingen om at ”passe på Danmark” indgår i et nationalt narrativ. Her inddrager jeg perspektiver på ”dansk mentalitet” fra sociolog Peter Gundelach (2002) og historikere Uffe Østergaard (2006) og Ove Korsgaard (2006). I den anden del diskuterer jeg de retoriske funktioner af frasen ”passe på Danmark”. Her udfolder jeg særligt en analytisk pointe om, at vendingen i visse sammenhænge har karakter af en plathed og en eufemisme. Til at danne grundlag for den diskussion inddrager jeg perspektiver fra den retoriske kritiker Robert Ivie (2015) om demokratisk dissens og fra filosofen Chantal Mouffe (1996) om agonistisk pluralisme i moderne demokratier. Dernæst følger konklusionen og et perspektiverende afsnit.

1.2.1 Projektets tekst: en sammensætning af fragmenter

McGee (1990) skriver, at vores kultur er præget af en sådan grad af fragmentation, at det nu ikke længere er den professionelle kritikers primære opgave *fortolke en tekst*, men derimod at *skabe en tekst*, der er egnet til kritik.⁶ Han skriver fx:

The only way to "say it all" in our fractured culture is to provide readers/audiences with dense, truncated fragments which cue them to produce a finished discourse in their minds. In short, *text construction is now something done more by the consumers than by the producers of discourse*" (s. 288, original kursivering).

McGee påpeger tre strukturelle forhold, kritikeren særligt må have for øje for at skabe en mere holistisk tekst: Forholdet mellem den tilsyneladende færdige tekst og dens kilder, forholdet mellem den

---

⁵ McGee skifter mellem at sætte anførselstegn omkring begrebet ”ideograf” og ikke at gøre det. Her har jeg valgt kun at sætte anførselstegn første gang, jeg bruger begrebet. Baggrunden for mit valg er, at begrebet, siden det blev introduceret for 40 år siden, er blevet både velkendt og anerkendt inden for retorikfaget – det er altså ikke længere en ny fagterm. Et eksempel på dette er, at Jasinski (2001a) har dedikeret et opslag i sin encyklopædi om retorik til at beskrive ideografen.

⁶ McGee skriver om ”the fragmentation of American culture”. Jeg finder imidlertid, at hans diagnose af den amerikanske kultur kan overføres til en dansk kontekst – og særligt nu 30 år senere.

tilsyneladende færdige tekst og den kultur, den indgår i og forholdet mellem den tilsyneladende færdige tekst og dens indflydelse (s. 280). Jeg har bestræbt mig på at sammensætte dette projekts tekst på baggrund af disse tre kriterier.

Empirien i mit speciale består således af udvalgte *fragmenter* af brugen af ”passe på Danmark” i den politiske diskurs i Danmark.⁷ Jeg har forsøgt at brede projektets tekst ud i forhold til politiske områder og genrer, og der indgår således eksempler fra bl.a. finanskrisen (ca. 2008-2013), flygtninge- og migrationskrisen (2015-2016) og coronakrisen (2020). Ligeledes varierer genrerne over nytårstaler, interviews, pressemøder og folketingsdebatter. Jeg inddrager desuden perspektiver fra andre fagområder, herunder historiefaget og sociologien, såvel som avisartikler og radioprogrammer, der forbinder projektets primære analysemateriale til den omgivende *kultur* og desuden giver et indblik i, hvilken *indflydelse*, ”teksten” har i kulturen. Jeg forholder mig således til de tre strukturelle forhold McGee mener, den retoriske kritiker må være opmærksom på.

Projektets tekst består hovedsageligt af:

- Statsminister Helle Thorning-Schmidts nytårstale d. 1. januar 2013
- Statsminister Lars Løkke Rasmussens nytårstale d. 1. januar 2016
- Statsminister Mette Frederiksens interview med Berlingske med titlen ”Det er vores samfundsmode, der er på spil” (Dandanell og Kildegaard, 9. oktober 2019)
- Statsminister Mette Frederiksens pressemøde om COVID-19 d. 11. marts 2020

Disse er vedlagt som bilag med linjenummerering, så jeg mere præcist kan henvise til dem i min retoriske nærlæsning.

Som det fremgår, har jeg særligt fokuseret på de tre seneste statsministre i sammensætningen af projektets tekst. Dette skyldes bl.a., at jeg er særligt interesseret i mainstream-politikeres brug af vendingen. Det viser nemlig, at forestillingen om at ”passe på Danmark” ikke kun findes hos et ståsted, der er nationalkonservativt funderet. Det skyldes også, at statsministeren, som leder af nationen, må antages at have en særlig ethos og epideiktisk gennemslagskraft i det nationale fællesskab i Danmark, og derfor er de særligt interessante at undersøge i et projekt, hvor repræsentationen og

---

⁷ I dette projekt forstår jeg begrebet diskurs, som det er udlagt af Kock (2009): ”En diskurs er en art netværk af ord, begreber og talemåder der indebærer et vist syn på verden, ofte magthavernes” (s. 80).

reproduktionen af nationen er i fokus.⁸ Udover disse teoretiske overvejelser ligger der en mere pragmatisk årsag til grund: Statsministre får som udgangspunkt mere taletid i medierne end andre politikere, og desuden gemmes deres taler, pressemøder mv. i søgbare databaser på fx Statsministeriets og regeringens hjemmeside. Der har således været en overvægt af tekster med statsministrene som afsender i den semi-strukturerede søgning, jeg har foretaget. Jeg har desuden afgrænset min søgning til perioden 2013 til 2020. Baggrunden for den afgrænsning har to årsager. For det første måtte jeg erkende, at jo ældre materialet er, jo sværere er det at søge frem, og grundet projektets tidsmæssige begrænsning har tilgængeligheden af materialet været en prioritet i udvælgelsen. For det andet er projektets formål ikke at lave en diakron analyse af danske statsministres brug af udtrykket ”passe på Danmark”, men derimod gennem en begrebsorienteret kritik at opnå større forståelse for et fænomen i nationen såvel som for de teoretiske perspektiver, projektet inddrager.

Fremgangsmåden for min søgning har været som følger: Jeg har søgt på sætningen ”passe på Danmark” og udskiftet verbet med en række bøjninger (fx ”pas”, ”passer”, ”passede”) i relevante databaser, herunder på Statsministeriets, Folketingets og regeringens hjemmeside. Jeg har også søgt på medieovervågningsplatformen Infomedia, og endelig har jeg lavet helt brede Google-søgninger. Derudover har jeg fået overraskende mange tip om artikler, radioprogrammer mv., hvori vendingen indgår, fra medstuderende, venner, familie og andre jeg har fortalt om mit projekt. De mange tips og henvisninger har blot bekræftet mig i min indledende antagelse om, at vendingen er udbredt i Danmark.

2.0 Teoretisk ramme

I det følgende kapitel introducerer jeg de væsentligste teoretiske perspektiver i mit projekt og forholder dem løbende til hinanden og til projektets tekst.

2.1 Nationalisme-begrebet

Nationalisme-begrebet er blevet behandlet indgående (se fx Schmidt 1983, Gellner 1983). I denne introduktion vil jeg tage afsæt i en af de mest indflydelsesrige forskere på området, historiker

---

⁸ En undersøgelse af hvordan vendingen ”passe på Danmark” optræder i den *vernakulære retorik* (Hauser 1999) ville garanteret også bringe interessante indsigter og kunne være et interessant spor at forfølge i forlængelse af dette projekt.

Benedict Anderson (2016). Derfra vil jeg udfolde dét perspektiv på nationalisme, som er særligt relevant for min undersøgelse, nemlig Billigs (1995) banale nationalisme.

Anderson undersøger i bogen *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, hvordan nationalisme er opstået, og hvordan fænomenet har spredt sig og opnået status som den mest universelt legitime værdi i samtidens politiske liv (s. 3). Min interesse i nationalisme-begrebet består ikke i en historisk indføring i fænomenets oprindelse og udbredelse, men derimod i en forståelse af dets funktion i samtidens samfund. En indføring i hvilke samfundsmæssige mekanismer, der ligger til grund for nationalismens universelle legitimitet, bidrager til at forankre de retorikfaglige teorier, analysen drives af, herunder konstitutiv retorik, narrativer og ideografer, i undersøgelsen af et nationalt fællesskab. Følgende afsnit skitserer derfor Andersons pointer for at danne en teoretisk rammesætning for mine videre undersøgelser.

Grundlaget for undersøgelsen af nationalisme og nationalitet hviler på definitionen af, hvad en "nation" er. Ifølge Anderson kan en nation defineres som et *forestillet fællesskab*: "it is an imagined political community – and imagined as both inherently limited and sovereign" (s. 6). Det er et *forestillet* fællesskab, fordi fællesskabets medlemmer aldrig kommer til at kende alle de andre medlemmer, og alligevel fremstår ideen om fællesskabet stærkt for den enkelte. Nationen forestilles desuden som *afgrænset*; enhver nation har ydre grænser, der trækker streg til den resterende verden af nationer. Nationen er desuden forestillet som *suveræn* og som et *fællesskab* bestående i et dybt og ligeværdigt "kammeratskab" ("fraternity") på trods af ulighed og udnyttelse. Det er denne følelse af samhørighed, der har muliggjort og stadig muliggør millioner af menneskers villighed til at ofre livet for forestillede fællesskaber i krig og andre ekstreme situationer (s. 15).

Anderson forstår nationalisme og nationalitet (eller "nation-ness" som han foretrækker som en mere neutral term) som en form for kulturelle produkter snarere end en ideologi (s.13). Derved adskiller han sig fra andre teoretikere på området, herunder Billig, der betragter nationalisme som en ideologi. Baggrunden for Andersons forståelse af nationalisme som noget distinkt fra politiske ideologier forklares med de historiske omstændigheder, nationalisme fremkom under. Ifølge Anderson opstod nationalismen i det 18. århundrede i takt med, at de store religiøse tankemønstre ebbede ud og oplysningstidens rationalisme vandt indpas. Med udfasningen af religiøsitet forsvandt også den trøst og mening, som mennesket finder i religion (s. 18). Der opstod således et behov for en sekulær transformation af religionens løfter om kontinuitet og mening – og her viste ideen om nationen sig effektiv. Anderson plæderer på den baggrund for, at "nation-ness" må forstås i sammenhæng med

de kulturelle systemer, den udsprang fra, og ikke som en del af kategorien af selvbevidste politiske overbevisninger som liberalisme eller socialisme: "What I am proposing is that nationalism has to be understood by aligning it, not with self-consciously held political ideologies, but with the large cultural systems that preceded it, out of which – as well as against which – it came into being" (s. 18). Nationalisme kan altså ikke betragtes som en politisk ideologi, mennesker bevidst bekender sig til; det er nærmere et universelt socio-kulturelt koncept på linje med fx køn. Det er noget, alle har.

En sådan tilsyneladende naturlighed af et konstrueret koncept som nationalt tilhørsforhold er også et centralt emne indenfor retorikken. Et af retorikkens grundlæggende begreber, *doxa*, beskriver netop, at der i alle typer menneskelige grupperinger eksisterer subjektive "sandheder", som præger menneskers tanke- og handlemønstre. Således kan forestillingen om naturligheden af et nationalt tilhørsforhold betragtes som en af de mest udbredte subjektive "sandheder" i vores samtid. I dette projekt er det særligt McGees begreb ideograf og Charlands teori om konstitutiv retorik, der udgør de retorikfaglige betragtninger om, hvordan menneskers tanke- og handlemønstre præges af de diskurser og narrativer, der gør sig gældende i de fællesskaber eller kulturer, de indgår i.

I det følgende afsnit udfolder jeg Billigs pointer om nationalisme i etablerede nationer og argumenter for, hvorfor og hvordan de tjener til at belyse problemstillingen i mit projekt.

2.1.1 Banal nationalisme: hverdagens udtryk for nationalisme i etablerede nationalstater

Billig er interesseret i den nationalisme, der knytter sig til veletablerede nationalstater, men som ofte overses. Nationalisme hører nemlig ikke kun til i periferien hos "dem", men også hos "os" (s. 5). Når nationalisme-begrebet begrænses til kun at beskrive ekstremer, betragtes det som et problematisk fænomen "derude", mens den banale reproduktion af "vores" nationalstater overses (s. 6). Derfor introducerer Billig begrebet banal nationalisme: "the term **banal nationalism** is introduced to cover the ideological habits which enable the established nations of the West to be reproduced" (s. 6, original fremhævning). Disse ideologiske vaner skal ikke findes i den højstemte fædrelandskærlighed, men derimod i hverdagens rutiner, nemlig de daglige påmindelser om nationalitet, som forekommer så naturlige og neutrale, at de end ikke bemærkes. Det metonymiske billede på banal nationalisme er ikke flaget, der svinges passioneret, men derimod det flag der ubemærket hænger på den offentlige bygning, på bussen eller i kolonihaven (s. 8).

De ideologiske vaner, der ifølge Billig muliggør reproduktionen af etablerede nationer, hviler på nationalismens generelle ideologi. Nationalisme involverer således ikke blot en konstruktion af en bestemt national identitet, men også en mere grundlæggende antagelse om, at det er "vores" ret at besidde "vores" egen stat: "It is right that 'we' possess 'our' own state, because peoples (nations)

should have their states (nations)” (s. 24). Forestillingen om nationers universelle legitimitet, og naturligheden af at et folk bør have en stat, bliver således opretholdt på baggrund af nationalismen.

Billig beskriver altså nationalisme som de ”ideologiske vaner”, der muliggør reproduktionen af etablerede nationer. For begrebsmæssig klarhed knytter jeg her et par bemærkninger til forskellen på Andersons og Billigs forståelse af relationen mellem nationalisme og ideologi. Anderson skriver, at nationalisme ikke kan beskrives som ”self-consciously held political ideologies”, og derfor må forstås som ”cultural artefacts”. Men når Billig beskriver nationalisme som en ideologi, mener han ikke, at mennesker i etablerede nationalstater træffer et selvbevidst politisk valg om at tilslutte sig nationalismen. Tværtimod. Hans pointe er netop, at nationalisme reproduceres i hverdagens banale gøremål og derfor end ikke bemærkes. Baggrunden for Andersons og Billigs forskellige forståelser af sammenhængen mellem ideologi og nationalisme, synes altså at kunne forklares med deres forskellige brug af begrebet ideologi.

I det følgende afsnit vil jeg udfolde Billigs pointer om sprogets afgørende betydning for nationalismens funktion. Billig hævder nemlig, at den kontinuerlige reproduktion af nationer og den konstante påmindelse om nationalitet især foregår via sproget. Med henvisning til Mikhail Bakhtin skriver han bl.a.: ”Language plays a vital role in the operation of ideology and in the framing of ideological consciousness” (s. 17). Denne pointe om sprogets indvirkning på ideologisk bevidsthed binder bro til de senere afsnit om Charlands teori om konstitutiv retorik og McGees teori om ideografer.

2.1.2 Banal nationalisme og politiske diskurser

Studieobjektet for den banale nationalisme består i hverdagens rutiner, i ”the doxa of common sense”, og disse studeres bedst via analyser af dagligdagens sprogbrug (s. 93). Idet min undersøgelse er rettet mod politikeres brug af udtrykket ”passe på Danmark”, er det særligt den politiske diskurs, jeg er interesseret i at undersøge. I relation til en undersøgelse af den politiske diskurs har Billig et interessant argument. Han påpeger nemlig, at moderne demokratier dels er betinget på princippet om, at nationer er universelt legitime, og som Anderson påpegede, er både *afgrænsede* og *suveræne*, dels er de legemliggørelsen af nationalismens principper. Det indebærer, at fundamentet for den politiske diskurs i demokratier udgøres af nationalisme. Politisk argumentation i nationer hviler således på en forudgående enighed om et ”os”- et folk på sin rette plads i nationen (s. 96). Som det også er en central præmis i retorikken, hviler (politiske) ytringer ikke blot på en allerede-eksisterende og veldefineret grund af fælles forståelse om nationen. Repræsentationen af nationen (folket og staten) er med andre ord ikke blot en henvisning til noget der

er; repræsentationen konstituerer også en ny virkelighed og bidrager således til reproduktionen af nationen (se fx Charland, 1987). Hver gang politikere ytrer sig på vegne af befolkningen er det altså i sig selv et eksempel på banal nationalisme; for at bruge Billigs eget billede ”flages” eller signaleres nationen.

Sprogbrug har således en central plads i etableringen og reproduktionen samt undersøgelsen af den banale nationalisme i moderne nationer. I det følgende vil jeg introducere Michael McGees (1980) begreb ideograf, der i lighed med Billigs begreb banal nationalisme, er centreret om sprogets betydning for de forestillede fællesskaber, der kendetegner samfund.

2.2 Ideografer: ideologiske byggesten

Michael McGee (1980) introducerer i artiklen ”‘The Ideograph’: A Link Between Rhetoric and Ideology” begrebet ideograf, og definerer det således: ”An ideograph is an ordinary-language term found in political discourse. It is a high-order abstraction representing collective commitment to a particular but equivocal and ill-defined normative goal” (s. 15).

Udgangspunktet for McGees begrebsdannelse er den omstændighed, at mennesker tænker og handler anderledes i kollektiver end i isolation: ”The collectivity is said to ‘have a mind of its own’ distinct from the individual qua individual” (s. 2). McGee præsenterer to skoler, der med hvert sit begreb søger at forklare fænomenet. Den ene er marxister med begrebet *ideologi*, den anden symbolister med begrebet *myte*. McGee påpeger, at det marxistiske perspektiv overvurderer variabelen ”magt” i beskrivelsen af den politiske bevidsthed, mens symbolisterne ikke forholder sig til, hvordan ”frie” stater påvirker den politiske bevidsthed. McGee indfinder sig midt imellem de to skoler og argumenterer for, at der behov for en syntese imellem de to perspektiver, hvis man vil undersøge ”massebevidstheden”:

If we are to describe the trick-of-the-mind which deludes us into believing that we ‘think’ with/through/for a ‘society’ to which we ‘belong’, we need a theoretical model which accounts for both ‘ideology’ and ‘myth’, a model which neither denies human capacity to control power through the manipulation of symbols nor begs Marx’s essential questions regarding the influence of ‘power’ on creating and maintaining political consciousness (s. 4).

En af grundantagelserne hos McGee er, at hvis der eksisterer en ”massebevidsthed”, må den være empirisk til stede og mulig at studere i det sprog, der kommunikerer den. Endvidere må en sådan ”massebevidsthed”, en ideologi, altid være ”falsk”. Det skyldes, at forestillinger om ”sandhed” i politik altid er en illusion. I den sammenhæng bliver det retoriske aspekt tydeligt; ideologiens illusion om falskhed eller sandhed er nemlig et produkt af persuasio (s. 4). For McGee hænger ideologi

og persuasio altså uløseligt sammen, og idet persuasio er lettest tilgængelig i den diskurs, som producerer den, definerer han ideologi som følger:

I will suggest that ideology in practice is a political language, preserved in rhetorical documents, with the capacity to dictate decision and control public belief and behavior. Further, the political language which manifests ideology seems characterized by slogans, a vocabulary of 'ideographs' easily mistaken for the technical terminology of political philosophy (s. 5).

Disse "politiske slogans" eller ideografer forveksles let med tekniske termer i politisk filosofi, og kan fx være "frihed" og "lighed". I en dansk kontekst kunne eksempler på ideografer være "tryghed", "velfærdssamfundet" – og ikke mindst "samfundssind" som særligt har gjort sig gældende forbindelse med de danske myndigheders anbefalinger og påbud i relation til corona-pandemien i foråret 2020.⁹ Sådanne ideografer er interessante at studere i politisk retorik fordi en analyse ifølge McGee vil belyse "strukturer af offentlige motiver" (s. 5) i den pågældende kultur.

Det er desuden i prægningen af dette særlige ordforråd af kulturens ideografer, at den egentlige persuasion og "sociale kontrol" forekommer:

Human beings are "conditioned", not directly to belief and behavior but to a vocabulary of concepts that function as guides, warrants, reasons, or excuses for behavior and belief. When a claim is warranted by such terms as "law", "liberty" or "tyranny" in other words, it is presumed that human beings will react predictably and autonomically" (s. 6).

Ideografer er således mere eller mindre hævede over diskussioner om, hvorvidt de er "rigtige"/"gode". Derfor bør de ikke analyseres som påstande i den toulminske argumentmodel. De har en iboende retorisk kraft qua deres position som ideografer, og denne risikerer man at overse, hvis man betragter dem som en påstand i en argumentationsteoretisk model (s. 6). Ideografer skal desuden studeres i praksis. De indgår altid i relationer til andre ideografer, og det er i den indbyrdes relation i den konkrete sprogbrug, at den enkeltes betydning opstår: "An ideograph, however, is always understood in its relation to another; it is defined tautologically by using other terms in its cluster" (s. 14). Med henvisning til Burke beskriver McGee centrale ideografer som "the title" eller "god-term" – solen som de andre ideografer kredser om (s. 13). Ideografer er altså dynamiske kræfter, hvis betydning udvikler sig afhængig af, hvordan og i hvilke sammenhænge de bruges. Idet ideografer udgør byggestenene i ideologier, udvikler en kulturs ideologi sig parallelt med ideograferne. Vil

---

⁹ Se fx artiklen i Information af Rasmus Elmelund (27. marts, 2020): "I krisetider knopskyder sproget, så nu taler alle om 'samfundssind' og 'værnemidler'".

man opnå en fuldstændig forståelse for en kulturs ideologi, må man derfor studere kulturens ideografer ad to akser, det vil sige vertikalt såvel som horisontalt (s. 14). Idet mit ærinde er at undersøge ideografen ”passe på Danmark” og dennes betydning i nationen Danmarks samtid, og ikke mindst grundet projektets begrænsede omfang, vil jeg kun forholde mig til den horisontale struktur i undersøgelsen af vendingen ”passe på Danmark”.

Afslutningsvist finder jeg det nødvendigt at knytte en kort bemærkning til McGees vægtning i den syntese mellem symbolismen og marxismen, som han foreslår. McGee synes nemlig at læne sig mere mod den marxistiske tilgang end den symbolske. Det kommer fx til udtryk i hans tanker om, at massebevidsthedens ideologi må være falsk og i hans brug af begreber som ”social kontrol”. I det begrebsafklarende afsnit forklarer jeg, hvordan jeg forstår begrebet ideologi, og i den forbindelse forholder jeg mig også til McGees marxistisk-klingende påstande i forhold til begrebet ideograf.

I det følgende afsnit redegør jeg for, hvordan Andersons og Billigs pointer om nationalisme i samspil med McGees begreb ideograf tjener til at belyse projekts problemstilling.

2.2.1 Ideografer definerer fællesskaber og afgrænser nationer

Studieobjektet for McGee, Anderson og Billig er den massebevidsthed, der kendetegner mennesker, som bor i kollektiver. McGee forholder sig til den politiske diskurs, der definerer samfund og fællesskaber generelt, mens Anderson og Billig forholder sig til det særlige fællesskab i nationen. Endvidere er sprogets betydning for etableringen og reproduktionen af fællesskaber/nationer grundlæggende hos alle tre. Billig argumenterer for, at den banale nationalisme findes i netop hverdagens sprogbrug i nationen, Anderson skriver, at sproget er afgørende for genereringen af de forestillede fællesskaber: ”Much the most important thing about language is its capacity for generating imagined communities, building in effect *particular solidarities*” (s. 92, original markering), og McGee argumenterer for, at brugen af ideografer, er det, der definerer et fællesskab. Med henvisning til José Ortega (1957) argumenterer McGee således for at, nationer afgrænses af sprogbrug: ”the essential demarcation of whole nations is language usage” (s. 8). Dette indebærer, at sprogbrug også fungerer samlende internt i nationen. Denne både samlende og adskillende sprogbrug er repræsenteret ved forskellige systemer af ord og begreber, og i en politisk kontekst udgøres disse af ideografer:

Insofar as usages both unite and separate human beings, it seems reasonable to suggest that the functions of uniting and separating would be represented by specific vocabularies, actual words or terms. With regard to political union and separation, such vocabularies would consist of ideographs” (s. 8).

Det er altså brugen af ideografer, der definerer et fællesskab. De fungerer med andre ord som en slags ydre grænse, fordi andre kulturer eller nationer ikke har de samme ordforråd – eller i hvert fald ikke forstår dem på samme måde. I tillæg til Billigs argumentation for undersøgelsen af nationers banale nationalisme igennem dagligdagens sprogbrug, bidrager McGees pointer om ideografers retoriske kraft og indvirken på tankemønstre og handlinger til et væsentligt aspekt i undersøgelsen af den politiske diskurs i nationer.

En oplagt udfoldelse af Billigs og McGees perspektiver på, hvordan sproget definerer, repræsenterer og reproducerer et fællesskab, findes i Maurice Charlands (1987) teori om konstitutiv retorik og narrativets ideologiske effekter. Den vil jeg redegøre for i næste afsnit.

2.3 Charland: konstitutiv retorik og narrativets ideologiske effekter

Charlands undersøgelse af konstitutiv retorik tager afsæt i Kenneth Burkes forslag om *identifikation* som et bidrag til den klassiske opfattelse af *persuasio* som retorikkens omdrejningspunkt (se fx Burke 1950). Ved at fremhæve identifikation fremfor *persuasio* undgår man *persuasio*-begrebets implicite antagelse om, at der eksisterer aktører i verden, som er frie til at træffe rationelle valg på baggrund af en overbevisende diskurs. Det perspektiv indebærer nemlig, at der forud for retorik eksisterer et publikum med veldefinerede fordomme, interesser og motiver. En sådan forståelse finder Charland problematisk. Med inddragelse af Burke påpeger han nemlig, at aspekter af et menneskes eksistens som fx social identitet, religion og ideologi ligger uden for et rationelt og frit valg – og derved uden for *persuasio*. På den baggrund mener Charland, at *persuasio*-begrebet er utilstrækkeligt til at beskrive det publikum der adresseres i en diskurs, og at det derved ikke åbner for en fuld forståelse af diskursers magt (s. 134). Det interessante er derimod, hvordan det adresserede publikum tilbydes subjektpositioner i diskursen – og hvilke positioner, det tilbydes. Det er interessant fra et retorikfagligt perspektiv, fordi publikums potentielle anerkendelse af at blive adresseret indebærer en accept af en tilskrevet selvforståelse, som kan danne grundlag for en appel (s. 138).

Denne tilskrevne selvforståelse indgår i den større sammenhæng, i det kollektive ”vi”, som diskursens narrativ konstituerer. Her er myten, eller narrativet, om ”folket” helt essentielt. Med henvisning til McGee skriver Charland fx: ”A ‘people’ is a fiction which comes to be when individuals accept living within a political myth” (s. 139). Narrativet skaber således en virkelighed i diskursen om ”folket”, som materialiseres i verden, når diskursens adressater *interpelleres*. Narrativer har desuden en evne til at skabe sammenhæng mellem subjekter på trods af afstande i tid og rum: ”Narratives lead us to construct and fill in coherent unified subjects out of temporally and spatially separate events” (s. 139). Narrativer er således et kernebegreb i Charlands behand-

ling af den konstitutive retorik, og han understreger, at alle narrativer er ideologiske, fordi de skaber en illusion om, at de blot klarlægger en uproblematisk og forenet subjektivitet funderet i en fælles kultur og historie (s. 139). Af det følger, at kollektive identiteter som et "folk" kun eksisterer i kraft af den ideologiske diskurs, det narrativ, der konstituerer det. Det betyder altså, at den kollektive identitet, der udgør grundlaget for retoriske appeller, selv er betinget på retorik – og netop denne pointe er central i Charlands projekt: "My intention is to show the degree to which collective identities forming the basis of rhetorical appeals themselves depend upon rhetoric; the 'people Quebecois' and 'peoples' in general exist only through an ideological discourse that constitutes them" (s. 139).

Det er her værd at notere sig, at Charlands caseeksempel er væsensforskelligt fra den danske kontekst, jeg er interesseret i. Charlands case er den canadiske provins Quebecs stræben efter selvstændighed, og betegnelsen "Québécois" eksisterede ikke uden for det narrativ, den konstitutive retorik, som frigørelsespartiet i Quebec fremsatte. I modsætning hertil har nationen Danmark og subjektpositionen "dansker" eksisteret længe – også forud for forestillingen om at "passe på Danmark". Dermed ikke sagt, at nationen Danmark og danskerne ikke også er betingede på diskurser og narrativer; ideologien i disse diskurser og narrativer er blot blevet materialiserede i verden igennem århundrede. I relation til dette er det værd at genkalde sig Billigs pointe om, at politisk argumentation i etablerede nationer dels hviler på en forudgående enighed om et "os"- et folk på sin rette plads i nationen, dels reproducerer dette "os" (s. 98). Hver gang danske politikere ytrer sig på vegne af befolkningen, henviser de således ikke blot til den allerede-eksisterende nation Danmark, de reproducerer, eller for at bruge Billigs eget billede, "flager", også nationen på ny. Når statsministre fx hylder fællesskabet som noget særligt dansk (hvilket nedenstående analyse viser, at de ofte gør), eller ytrer at "vi skal passe på Danmark", hviler det på en forudgående enighed om et "os", samtidigt med at det bidrager til den kontinuerlige konstitution af dette "os".

Den sidste brik i projektets teoretiske ramme består i en skitsering af et retorisk perspektiv på stil som meningsbærende. Min undersøgelse er drevet af retoriske nærlæsninger, og med et analytisk fokus indstillet særligt på brugen af en enkelt vending, "passe på Danmark", og dennes optræden i konkrete kontekster, er et særligt blik for stilens meningsbærende funktion væsentlig i min analyse og diskussion. Det er desuden en pointe i mit projekt, at vendingen "(vi skal) passe på Danmark" kan beskrives som stilfiguren *metonymi*, og at dette har argumentatorisk betydning. For at

kvalificere min retoriske nærlæsning af de stilmæssige aspekter ved brugen af vendingen præ-senterer jeg derfor et uddrag af Fahnestocks (1999) tænkning om stilfigurer.

2.4 Retorisk stil er meningsbærende

Inden for den retoriske tradition forbindes stil ofte med *elocutio*. Stil har været en central del af retorikkens domæne siden antikken, og forskellige teoridannelser har eksisteret siden da, fx Theofrasts bestemmelse af de fire stilyder (Fafner, 1991 s. 68-69). Forestillingen om stil som noget, der appliceres på det ”rene” indhold har været, og er nok stadig, en udbredt antagelse. Ikke desto mindre har blandt andre retoriske kritikere gjort op med en sådan opdeling og har beskæftiget sig med stilen som genstand for selvstændige studier, fx Fahnestock (1999, 2012) (se også fx Brummett 2008, Lund 2017). Herunder har særligt de retoriske figurer været objekt for nærmere undersøgelser.

I Bogen *Rhetorical Figures in Science*, undersøger Fahnestock (1999), som titlen indikerer, særligt retoriske figurer eller stilfigurer. Fahnestock gør op med en udbredt forestilling om stilfigurer som sprogbrug, der afviger fra ”normalt” sprogbrug. En sådan forestilling efterlader nemlig spørgsmålet om, hvad ”normalt” sprogbrug er, og indebærer en antagelse om, at sproget er opdelt i to domæner, det bogstavelige og det figurative (s. 17). Hun identificerer desuden en tendens til at forstå stilfigurer som *værditilførende* (”value-added”). Denne værditilførelse har særligt en følelsesmæssig dimension (s. 20). Denne forestilling intensiverer blot sprogets opdeling i to domæner. I stedet foreslår hun følgende:

From the perspective of the language user, it is more useful to think of the expressions available for a particular function as a range of possibilities on a continuum. These possibilities are not divided into two separate levels, the literal and figurative. Instead, the choices available to a speaker can be thought of as less to more constitutive or iconic (s. 22).

På den baggrund plæderer Fahnestock for et fokus på, hvad stilfigurer *gør*, fremfor hvad de *er*. Desuden bør stilfigurer ikke begrænses til en association med patosappeller, de bør også associeres med overordnede argumentformer. Det der i den klassiske retorik kaldes ”topoi” (s. 23). Topik er blevet defineret på en række forskellige måder (se fx Gabrielsen 2008). Fahnestock fremhæver her en forståelse af topikken som en heuristik over generelle argumenttyper, der kan hjælpe retor i inventio-fasen. En sådan opfattelse af stilfigurer eksisterer allerede i moderne tænkning. Metaforen anerkendes nemlig som indbegrebet af argumentation drevet af analogi (”an epitome of analogical reasoning”) (s. 24). Denne tænkning skal altså, ifølge Fahnestock, blot udvides til at omfatte andre stilfigurer og argumenttyper også.

Fahnestock argumenterer således for, at stilfigurer kan betragtes som ”epitomes of lines of reasoning” (s. 24), altså en form for kondensering af en argumentation, der kunne udtrykkes i et længere format. Hun skriver:

The figure, then, is a verbal summary that epitomizes a line of reasoning. It is a condensed or even diagram-like rendering of the relationship among a set of terms, a relationship that constitutes the argument and that could be expressed at greater length (s. 24).

Fahnestock uddyper denne pointe yderligere, idet hun skriver: ”If the text were to be reduced to one sentence, that one sentence, emblematic of the whole, would be the figure” (s. 25).

Fahnestocks argumentation for stilfigurer som kondenseret argumentation understreger, at opdelingen mellem form og indhold er misvisende. Det understøtter ligeledes hvorfor stil og stilfigurer er interessante at studere i en retoriske nærlæsning som denne. Fahnestocks beskrivelse af stilfigurer som emblematiske tilbyder desuden et frugtbart perspektiv på undersøgelsen af betydningen af vendingen ”passe på Danmark”. Jeg vil nemlig argumentere for, at forestillingen om at ”passe på Danmark” synes at være emblematiske for det narrativ om nationen Danmark, som kommer til syne på baggrund af analysen og med inddragelse af perspektiver fra Gundelach (2002), Korsgaard (2006) og Østergaard (2006).

3.0 Samspillet mellem teori og tekst

Den teoretiske ramme er omfangsrig. Derfor vil jeg kort beskrive, hvordan de teoretiske betragtninger i samspil med projektets tekst danner grundlag for en begrebsorienteret kritik, der kan besvare projektets problemstilling.

Andersons og Billigs pointer om nationalisme bidrager til en grundlæggende forståelse for, hvilke samfundsmæssige mekanismer der er på spil i moderne nationalstater. I forlængelse af det tilbyder McGees ideograf-begreb en tilgang, hvor de retoriske aspekter af problemstillingen fremhæves, og hvormed det muliggøres at undersøge vendingens retoriske potentiale. Som McGee påpeger, må man studere ideografer som konkret sprogbrug og altså i en bestemt sammenhæng. Denne pointe kalder på en nærmere forståelse for de narrativer og den konstitutive retorik, der gør sig gældende i kulturen, hvor ideografen optræder. Disse abstrakte overvejelser kræver forankring i egentlige tekster, og det er her, det retoriske stilbegreb er relevant. Uden nærsproglige retoriske analyser af konkrete kommunikationssituationer savner teorien fodfæste. Igennem retorisk stilanalyse bliver det muligt at forbinde teoriens generelle betragtninger med konkrete situationer og derved opnå en stør-

re indsigt i det samfund, eller den nation, vi befinder os i, såvel som i de teoretiske begreber, jeg bruger til at belyse problemstillingen.

3.1 Begrebsafklaring

Et af de gennemgående begreber i mit projekt, nemlig *ideologi*, er forbundet med en vis flertydighed. Et andet begreb, der kalder på en nærmere definition, er *narrativ*. I det følgende vil jeg derfor kort indkredse min forståelse af de to begreber, og forklare hvordan jeg bruger dem i analyse- og diskussionsdelen i mit projekt.

3.1.1 Ideologi

Begrebet ideologi optræder i flere af de introducerede teoretiske perspektiver. Det optræder således hos Anderson, Billig, McGee og Charland. Som jeg allerede har belyst i diskussionen af Andersons og Billigs forskellige forståelser af ideologi i relation til nationalisme er der ikke tale om en ensartet anvendelse af begrebet på tværs af teorierne. Her vil jeg placere mig i forhold til de to traditioner Jasinski (2001a) beskriver, nemlig, den marxistiske og den neutrale/deskriptive. Det er vigtigt, at understrege at disse to traditioner ikke bør betragtes som gensidigt udelukkende hinanden (s. 312-313). Forskellen mellem de to skoler beror primært på, hvilket perspektiv kritikeren anlægger. I de her præsenterede uddrag af kritikernes teorier er særligt McGees opfattelse af ideologi markant, fordi hans forståelse i højere grad end de andres, synes at læne imod den marxistiske tradition. Fx finder jeg McGees (1980) definition af ideologi som ”political language, preserved in rhetorical documents, with the capacity to *dictate decision and control public belief and behavior*” (s. 5, min markering) markant. Jeg foretrækker mindre kontante betegnelser, som fx at ideologien har potentielle til at *præge* menneskers tanke- og handlemønstre. Disse forbehold ændrer dog ikke på, at jeg finder McGees grundlæggende tanke om, at ideologier kan undersøges som et særligt politisk sprog, eller, som Jasinski (2001a) skriver ”systems of symbols” (s. 312), overbevisende og nyttige for mit projekt.

Min brug af begrebet ideologi indebærer således ikke en forestilling om, at ideologier dikterer tanke- og handlemønstre og ”bør overvindes”, men jeg finder det essentielt at forholde sig kritisk til præsuppositioner, som præger menneskers tanker og handlinger. Særligt når disse præsuppositioner kan have ekskluderende effekter, sådan som det vil vise sig at være tilfældet for det narrativ om nationen Danmark, som forestillingen om at ”passe på Danmark” repræsenterer og reproducerer.

3.1.2 Narrativ

Charlands teori om konstitutiv retorik er nyttig for dette projekt, fordi den viser narrativets ideologiske effekter. For at lave retoriske nærlæsninger af narrativerne i dette projekts analysemateriale, er det dog nødvendigt med en klarere definition af, hvilke kriterier jeg bestemmer et narrativ ud fra. Her tilbyder Jasinski (2001a) en rammende beskrivelse. Han skriver (med henvisning til bl.a. White 1981), at tilstedeværelsen af et *plot* er nødvendig for, at en sekvens af handlinger eller begivenheder bindes sammen til et narrativ: "Plot establishes both a wholeness and unity of action; the elements of the story are interconnected, and they develop or progress toward a satisfying conclusion" (s. 390). Narrativer adskiller sig altså fra enkeltstående hændelser ved at være bundet sammen af et plot. I min narrative analyse er jeg interesseret i at undersøge, hvordan statsministrene sammenkæder deres fremstilling og fremmaner et narrativ om Danmark. Det er særligt interessant, fordi det åbner for en analyse af narrativets ideologiske effekter (jf. Charland 1987).

4.0 Analyse

I dette kapitel følger den retoriske nærlæsning af vendingen "passe på Danmark" på baggrund af projektets tekst. Jeg start med en helt sprognær analyse og breder derfra blikket ud for til sidst at anlægge et narrativt perspektiv på projektets tekst.

4.1 Nærsproglige betragtninger: En første forståelse for vendingens præmisser og præsuppositioner

Det er en grundlæggende antagelse i retorikfaget, at retoriske kritikker må funderes på den konkrete situation, givne ytringer udspiller sig i (se fx Kock 1997, s. 14). I det følgende vil jeg imidlertid delvist se bort fra konkrete kommunikationssituationer og i stedet granske udtrykket "passe på Danmark" i sig selv. Den tekstnære analyse giver en forståelse for nogle præmisser og præsuppositioner, brugen af vendingen i de konkrete kontekster indebærer. Herved kommer projektets hermeneutiske metodologi også til udtryk: De nærsproglige betragtninger bidrager med en indledningsvis indsigt i, hvilke retoriske aspekter ved vendingen det er særligt interessante at forfølge og kvalificerer derved analysen af vendingens retoriske funktioner samt undersøgelsen af, hvordan den indgår i et nationalt narrativ. I forlængelse af disse nærsproglige betragtninger trækker jeg tråde til projektets tekst og introducerer og motiverer en række af analysens centrale pointer.

Ifølge Den Danske Begrebsordbog (2015) kan ”passe på” betyde følgende: *bevare, udvise omhu, udvise forsigtighed, holde øje med, drage omsorg* (1079). Betydningsmulighederne er nuancerede, men de peger alle i retning af en vis besindighed og indadvendt omsorg. Underforstået i forestillingen om, at man skal ”passe på”, ligger desuden en antagelse om eksistensen af en trussel. Som jeg løbende vil belyse, kan denne trussel udgøres af forskellige omstændigheder eller befolkningsgrupper, herunder især flygtninge og indvandrere. Det er desuden interessant, at modalverbet ”skal” ofte fungerer som hjælpeverbum, fx i formen ”vi skal passe på Danmark”. ”Skal” kan angive, at der er tale om en pligt, om en tvingende nødvendighed, eller om en opfordring. Modalverber som ”skal” fungerer desuden som angivere af fremtid, og bøjningen af verbet i nutidsformen ”skal” viser, at handlingen er rettet mod nutiden såvel som fremtiden. På den måde indikerer brugen af ”skal” fremfor fx ”kan” eller ”skulle”, at politikernes opfordring ikke bør betragtes som en mulighed. Det er derimod tale om en opfordring til en forpligtelse/nødvendighed, som desuden ikke er afgrænset i tid.

Vendingens anden del, propriet ”Danmark”, er det sværere at slå en klar definition op på. Danmark er selvfølgelig et velafgrænset geografisk område, et land. Men når politikere taler om Danmark, er der næppe blot tale om det geografisk afgrænsede land. Betydningen kan måske bedst indkredses som det forestillede fællesskab, der udgør nationen Danmark. Det fællesskab defineres og konstitueres forskelligt afhængigt af den kontekst og det narrativ, udtrykket optræder i, fx ved at bestemte ideografer i eller omstændigheder ved Danmark fremhæves.

På trods af tvetydigheden i begrebet Danmark viser de udvalgte eksempler på brugen af vendingen ”passe på Danmark”, at statsministrene taler som om, Danmark er en enhed. Her bidrager vendingens kategorisering som stilfiguren metonymi med et interessant perspektiv. Fahnestock (2012) definerer en metonymi således: ”the category of metonymy covers substitutions with terms chosen according to some recoverable, specifiable principle of association” (s. 102), og skriver om metonymiens argumentatoriske funktion: ”Their argumentative effect is ... the creation of a single unified agent or object when multiple, possibly conflicting, entities might be more accurate” (s. 103). Når danske politikere benytter sig af vendingen ”passe på Danmark” på tværs af politiske situationer, synes netop en sådan forsimplende erstatning at gøre sig gældende. Denne underliggende antagelse om, at ”Danmark” er en samlet enhed, passer dels ind i nationalismens principper om, at nationen er et forestillet og afgrænset fællesskab. En sådan antagelse er desuden interessant i undersøgelsen af projektets to særlige fokusområder, nemlig vendingens retoriske funktioner, og hvordan den indgår i politikernes narrativer om nationen. Det er den bl.a., fordi den peger på, hvordan vendingen i visse sammenhænge optræder eufemistisk. Særligt i relation til flygtninge og indvandrere, synes brugen

af vendingen at stå i stedet for mere markante og potentielt upopulære formuleringer. På den måde kan vendingen altså fungerer svækkende for politiske synspunkter. Parallelt med dette kan vendingen imidlertid også fungere som en forstørrelse (amplificatio) af en situations kritiske omfang. Ved at intensivere trusselsbilledet og få det til at dreje sig om hele nationen i stedet for de omfattede befolkningsgrupper eller institutioner forstærkes fremstillingen af situationen som kritisk. Disse perspektiver er centrale og vil blive udfoldet i analysen med konkrete nedslag i projektets tekst.

Den manglende afgræsning og konkretisering af vendingens betydning – både set i forhold til handlingen ”passe på”, objektet for handlingen (modtageren) ”Danmark” og det hyppigst optrædende subjekt (agenten) ”vi” – medfører desuden, at vendingen fremstår eviggyldig og altomfattende og derfor også blottet for konkret betydning. Dette peger på, at den kan karakteriseres som en ideograf. Jeg betragter vendingen ”passe på Danmark” som en ideograf, fordi den er et *hverdagssprogligt vagt og uklart fælles normativt mål* (McGee 1980, s. 15). Vendingen er *vag*, fordi det ikke er klart, hvad ”Danmark” er og derved heller ikke, hvad det vil sige, at ”passe på Danmark”. Den er *fælles*, fordi det involverer et ”vi” og retter sig mod kollektivet i nationen Danmark. Endelig er den *normativ*, fordi den handler om, hvad der er det rigtige at gøre. I forlængelse af dette fremstår udtrykket ”passe på Danmark” mere eller mindre ubestrideligt, sådan som det også er kendetegnende for ideografer. Det fremstår ubestrideligt set i lyset af Billigs argument om, at nationalisme er en grundlæggende betingelse for moderne demokratier og derved for politikernes virke. At skulle ”passe på” nationen er derfor en grundlæggende forpligtelse – og måske endda en iboende omstændighed i en verden bestående af nationalstater.

Parallelt med denne karakteristik af vendingen som en ideograf er en karakteristik af vendingen som en *plathed*. Jørgensen og Onsberg (2011) definerer en plathed således: ”En plathed er et udsagn der er ubestrideligt, men intetsigende” (s. 109). De påpeger dog, at bestemmelsen af hvorvidt et udsagn er en plathed, afhænger af konteksten. Som udgangspunkt vil det være sådan, at hvis det ubestridelige udsagn bruges som belæg, er der tale om en plathed, fx ”Vi vil hæve skatten, fordi vi vil føre en ansvarlig politik” eller ”Vi vil genindføre grænsekontrollen, fordi vi skal passe på Danmark”. Karakteriseringen af vendingen som en plathed viser sig rammende i en række af de kommunikationssituationer, hvor den anvendes. Et tydeligt eksempel på dette er Frederiksens udsagn om, at hun er ”drevet af et ønske om at passe på Danmark”. For at sætte det på spidsen svarer det til at hævde, at man som statsminister er drevet af et ønske om ”at føre en ansvarlig politik”.

Endelig er det værd at bemærke, hvilket subjekt der tildeles muligheden for at ”passe på Danmark” – er det fx et ”jeg” eller et ”vi”, der skal ”passe på Danmark”? Fahnestock (2012) understreger den retoriske signifikans af valget af subjekt og verbum:

The subject/verb choices speakers and writers make are among their most rhetorically important decisions. These decisions designate what entities can exist in a textual world and what kinds of actions they can perform or states and qualities they can manifest (s. 3).

Ved at fokusere på subjekter og verber kan man altså identificere, hvem der eksisterer i den tekstuelle verden, retoren skaber, og hvilke muligheder de har for at handle og være. Denne pointe peger i retning af Charlands teori om konstitutiv retorik, og tilbyder et analytisk værktøj der kan hjælpe med at bringe teorien i spil med konkrete tekster. En sådan undersøgelse af subjekter og verber er mest interessant at gennemføre på centrale sætninger eller afsnit i en tekst. Her vil det især dreje sig om sætninger og afsnit, hvor ”passe på Danmark” indgår. De fleste af de udvalgte eksempler på brugen af ”passe på Danmark” optræder i formen ”vi skal passe på Danmark”. Hvem, der er en del af dette ”vi”, kræver en nærmere analyse af den kontekst, udtrykket optræder i. Dog må det være rimeligt at antage, at når politikere bruger vendingen henvendt til nationen, fx i et interview eller i en nytårstale, kan ”vi” betragtes som værende nationens folk, altså borgerne i Danmark. Dette ”vi” er ikke statisk, men konstitueres løbende i de narrativer, det indgår i, jf. Charlands teori om konstitutiv retorik.

I et af de fremtrædende og omdiskuterede eksempler på brugen af ”passe på Danmark” siger Frederiksen i det føromtalt interview med Berlingske bl.a.: ”Det, der driver *mig som statsminister*, er et grundlæggende ønske om at passe på Danmark” (bilag 3, l. 41-43, min markering). Her tildeles ansvaret og handlemuligheden for at passe på nationen hende selv som statsminister. Hun fremstiller sig således som den ansvarlige og handlekraftige statsleder, mens ”vi”, den danske befolkning, fremstilles som afhængigt af hendes indsats. Som analyse vil vise, adskiller denne brug af vendingen ”passe på Danmark” sig fra Thorning-Schmidts og Løkkes brug, hvor ”det særlige danske fællesskab” positioneres som det, der skal ”passe på Danmark”. Forskellen i brugen af vendingen er interessant og bidrager til forståelsen af, hvordan den indgår i et nationalt narrativ i Danmark. Jeg udfolder disse betragtninger i et nedenstående afsnit.

Disse nærsproglige betragtninger tilbyder en analytisk indgangsvinkel til projektets tekst; et første skridt mod forståelsen af vendingens retoriske funktion samt de narrativer og den konstitutive retorik, den indgår i. I de følgende afsnit breder jeg min retoriske nærlæsning ud og forbinder de

nærsproglige betragtninger til hinanden såvel som til konkrete kontekster for at opnå en nærmere forståelse for vendingens retoriske funktioner i praksis.

4.2 En krise-frame, en dynamisk ideologi-byggesten, en eufemistisk kode og sund fornuft

I denne del af analysen belyser jeg de fire af vendingens retoriske funktioner, som jeg har fundet særligt interessante i relation til undersøgelsen af, hvad vendingen betyder, og hvad den *gør* i nationen Danmark.

4.2.1 En krise-frame: et trusselsvarsel og et udtryk for omsorg

De mest fremtrædende eksempler på anvendelsen af vendingen ”passe på Danmark” i projektets tekst er i krisesituationer (eller i hver fald i situationer, der fremstilles som kriser). Dette underbygger ovenstående betragtning om, at det i brugen af vendingen er underforstået, at Danmark er truet. Vendingen tjener således til at *frame* situationen som alvorlig, og derfor fungerer den også som en legitimerende hjemmel for potentielt upopulære, eller i hvert fald markante, politiske tiltag. Med andre ord framer vendingen de politiske omstændigheder på en måde, der tjener til at legitimere politiske tiltag. Dette er særligt tydeligt i de tilfælde, hvor vendingen optræder i formen ”vi skal passe på Danmark”. Et aktuelt eksempel på det er pressemødet i Statsministeriet, ”Pressemøde om COVID-19”, den 11. marts 2020, hvor statsministeren præsenterede en række tiltag som en konsekvens af virussen COVID-19. Her afsluttede hun sin lange indledning til pressemødet på følgende vis:

Og allerede i dag kan jeg nok også varsko om, at selvom det her er de mest indgribende foranstaltninger, der er truffet endnu, hvad angår coronavirus, så betragter vi det herfra ikke som en udtømmende liste, og det betyder, der kan komme yderligere initiativer. Vi er der nu, *hvor vi skal gøre alt, hvad vi kan for at passe på Danmark*, og det håber jeg på alles store opbakning til (bilag 4, l. 160-161).

Vendingen fungerer her som en opsummering af, hvor kritisk situationen er, og hvor nødvendige de omfattende tiltag og restriktioner er; vi gør det for ”at passe på Danmark”. Vendingens placering som konklusionen på en afgørende – måske endda historisk – indledningstale til et pressemøde, vidner om, hvor central forestillingen om ”at passe på Danmark” er i samtidig dansk politik. Endvidere underbygger eksemplet, at vendingen kan fungere som en hjemmel for upopulære eller vidtgående politiske tiltag. Her er vendingens metonymiske funktion desuden interessant, fordi fremstillingen af, at det er ”hele Danmark”, der er truet, bidrager til at forstørre trusselsbilledet. Det er ikke

”kun” bestemte befolkningsgrupper (fx ældre mennesker) eller offentlige institutioner (fx sundhedsvæsenet), vi skal passe på – det er hele nationen Danmark.

Et andet eksempel på brugen af vendingen i en krisetid findes hos den tidligere statsminister Helle Thorning-Schmidt (S). Thorning-Schmidt var statsminister under en del af den såkaldte finanskrisen, der strakte sig i perioden 2008-2013. I sin nytårstale i 2013 taler Thorning-Schmidt således især om økonomiske udfordringer og siger bl.a.: ”Der findes kun et langt og slidsomt træk [...] Og et langt træk, hvor *vi skal passe på Danmark*. Tiden er ikke til store lønstigninger. Tiden er til, at vi alle sammen bliver dygtigere” (bilag 1, l. 92-97, min markering). Thorning-Schmidt appellerer til, at ”vi”, den danske befolkning, må sætte fællesskabet ”Danmark” øverst, dygtiggøre sig og se bort fra private interesser.

Analysen her viser, hvordan brugen af vendingen ”passe på Danmark” tjener til at frame situationer som alvorlige, fordi den underforstår en trussel af hele nationen. Den viser også, hvordan en sådan fremstilling legitimerer politiske tiltag som et udtryk for solidaritet og omsorg for fællesskabet. Analysen viser også, hvordan budskabet om, at ”vi skal passe på Danmark” fungerer som en præmis for de politiske tiltag på trods af, at kriserne i de to situationer er vidt forskellige. Det viser pointen om, at vendingen er tilpas vag og uafgrænset til at kunne gøre sig gældende i stort set alle tænkelige politiske scenarier, men samtidig er slagkraftig, fordi den referer til noget så essentielt i moderne samfund som nationalstatens velbefindende. Med andre ord er den et eksempel på et hverdagsprogligt udtryk, der optræder i politisk diskurs, og som på abstrakt vis repræsenterer et fælles, men vagt defineret, normativt mål – altså en ideograf. I det næste afsnit udfolder jeg denne påstand med afsæt i analysen af, hvordan Frederiksen benytter vendingen i forbindelse med det politiske udspil ”Sikkerhedspakken”. Dernæst undersøger jeg et uddrag af en efterfølgende folketingsdebat, hvor Frederiksens udtalelser om, at ”Sikkerhedspakken” er nødvendig for at ”passe på Danmark”, udfordres.

4.2.2 En dynamisk ideologi-byggesten

I Frederiksens interview med Berlingske varsler hun øget overvågning og andre retspolitiske tiltag i ”Sikkerhedspakken”. Initiativet blev iværksat på baggrund af ”et alvorligt kriminalitetsbillede i kølvandet på eksplosionerne i sommeren 2019” (bilag 3, l. 2-3). Som jeg indledningsvist citerede Frederiksen for, udtaler hun i den sammenhæng, at hun er drevet af et ønske om at ”passe på Danmark”, og for at være sikker på at gøre det, må vi tage vidtgående tiltag i brug (bilag 3, l. 41-43, min markering). Hjemlen for de vidtgående retspolitiske tiltag, de ting ”som vi ikke tidligere har haft hverken behov for eller lyst til”, udgøres altså af et ”grundlæggende ønske om at passe på Danmark”. ”Passe på Danmark” defineres i denne kontekst særligt i sammenhæng med ideograferne

”sikkerhed”, ”tryghed” og ”kriminalitet” – eller måske snarere ”bandekriminalitet” eller ”bandemiljøet”. I forordet til ”Sikkerhedspakken”, som justitsminister Nick Hækkerup (S) er anført som afsender af, står der bl.a.:

Danmark skal være et trygt og sikkert samfund. Derfor er det en kerneprioritet for regeringen at levere tryghed til danskerne [...] Bandemiljøet, der med sin høje grad af voldsparathed udgør en væsentlig trussel mod vores samfund og vores sikkerhed og tryghed (s. 2).

Her fremhæves Danmark som ”et trygt og sikkert samfund”, og ”passe på Danmark” legitimerer derfor tiltag, der sikrer netop det.

Det politiske udspil brydes imidlertid med andre ideografer i Danmark, hvilket Frederiksen imødekommer, da hun i interviewet med Berlingske udtaler: ”Jeg håber så, at Folketinget vil lave en vurdering af hele situationen og ikke kun forholde sig til det her med udgangspunkt i spørgsmål om *frihedsrettigheder og retten til privatliv*” (bilag 3, l. 75-76, min markering). Journalisterne bag interviewet stiller i forlængelse af dette et kritisk spørgsmål, der drejer sig om endnu en ideograf, nemlig *retssikkerhed*: ”Er der ikke en pointe i, at vi – først med minimumsstraffe, der fjerner domstolens frie skøn, og så med masseovervågning, skive for skive skærer i det fundament af *retssikkerhed*, som vores samfund bygger på?” (bilag 3, l. 78-80, min markering). Til det svarer Frederiksen: ”Jo, og der må jeg, så nøgternt som jeg kan, sige, at det er prisen for den ændring af vores samfund, der er sket, når det kommer til vores *befolkningssammensætning*” (bilag 3, l. 81-82, min markering).

Relationen mellem ideograferne er altså klar; ”tryghed” og ”sikkerhed” fremhæves som særligt essentielle, mens ”frihedsrettigheder”, ”retten til privatliv” og endda ”retssikkerhed” må vige. Alt dette sker på baggrund af ”bandemiljøet” og ”befolkningssammensætningen”, der truer ”vores samfund”. Det interessante her er, at det ideologiske fundament for det retspolitiske udspil hviler på forestillingen om, at statsministerens primære drivkraft er ”at passe på Danmark”. Idet Danmark konstitueres som et samfund, hvor ”tryghed” og ”sikkerhed” sættes først, legitimeres de tiltag, der fremmer netop ”tryghed” og ”sikkerhed”. Det er nemlig ”at passe på Danmark”. Ideografen ”passe på Danmark” etableres således som ”titel-ideografen”; den ideograf de andre kredser om. Denne betragtning underbygger Billigs pointe om, at fundamentet for den politiske diskurs i moderne demokratier udgøres af nationalisme: Moderne demokratier er både betinget på princippet om, at nationer (folk og nationalstater) er universelt legitime og samtidigt udgør de legemliggørelsen af nationalismens principper.

De efterfølgende debatter i medierne og i Folketinget understreger den rammeskabende funktion af frasen ”passe på Danmark” yderligere. Flere af forslagets elementer blev kritiseret og udfordret, men den grundlæggende præmis, ønsket om at ”passe på Danmark” udfordredes ikke. Tværtimod drejer kritikken sig i en efterfølgende folketingsdebat, ”F 11 Om den øgede overvågning” (6. december 2019), om, at forslaget ikke bidrager til ”at passe på Danmark”. Fx siger Kristian Hegaard fra Radikale Venstre (RV):

For vi har alle sammen et fuldstændig oprigtigt ønske om at passe på Danmark, men der er ingen grund til at gøre ting, vi hverken har behov for eller lyst til. For hvad blev der af visionen om en jordbærbed fri for overvågning, hvor kassen kan stå frit fremme? Hvad blev der af tilliden? (min. 11:15, min markering).

Hegaards kritiske spørgsmål udfordrer forståelsen af, hvad det vil sige ”at passe på Danmark”, men anerkender præmissen om, at det er et tilstræbelsesværdigt mål for ”os alle sammen”. Med sin kritik introducerer han desuden ideografen ”tillid”, idet han henviser til Frederiksens åbningstale i Folketinget i oktober 2019. I den tale fungerer billedet med den videoovervågede jordbærbed som et eksempel på, at ”tilliden”, der er en præsent ideograf i den danske kultur, er på retræte, og nationen derfor udfordret.

Rosa Lund fra Enhedslisten (EL) bidrager også til debatten og siger bl.a.:

Formålet med det er at passe på Danmark. Problemet er bare, at et massivt overvågningssamfund ikke kan passe på borgerne eller give os den tryghed, vi gerne vil have. I min optik kriminaliserer og mistænkeliggør man befolkningen med den her øgede masseovervågning, samtidig med at den truer nogle helt centrale retsprincipper (min. 11:30, min markering).

Ligesom hos Hegaard er problemet ifølge Lund ikke det grundlæggende ønske om ”at passe på Danmark”. Problemet er derimod, at tiltagene ikke bidrager til at gøre det. I stedet mistænkeliggør og kriminaliserer forslaget borgerne i Danmark og truer ”centrale retsprincipper”. Forslaget leverer altså ikke den ønskede tryghed og bidrager derfor ikke til det fælles mål om ”at passe på Danmark”. Lund udfordrer således ikke formålet med tiltagene, at ”passe på Danmark”, men midlerne man tager i brug for at opnå det.

Ovenstående understreger den centrale placering af ideografen ”passe på Danmark” i politisk diskurs i nationen Danmark og viser, at nationalismens principper ikke kun hører nationalkonservative partier til. Enhedslisten, det mest venstreorienterede folketingsparti i Danmark, og det Radikale Venstre, der i hvert fald rent værdimæssigt også befinder sig på venstrefløjen, anerkender præmissen om, at formålet er ”at passe på Danmark”. Politikerne er åbenlyst ikke enige i, hvad det indebærer at ”passe på Danmark”, men de er tilsyneladende enige i, at det er et legitimt mål. Dette viser

også, at ideografer er dynamiske kræfter, hvis egentlige betydning må findes i de konkrete situationer, hvor de bringes i spil. Denne dynamiske egenskab er central for ideografen ”passe på Danmark”s retoriske funktion, og jeg vil derfor udfolde det nærmere i diskussionen.

I det næste afsnit undersøger jeg vendingens eufemistiske funktion nærmere og analyserer eksempler, hvor den benyttes i relation til politiske spørgsmål om flygtninge og indvandrere.

4.2.3 En eufemistisk kode: Det er indvandrerne og flygtningene, vi skal passe på!

I en betragtelig del af de situationer, hvor ”passe på Danmark” anvendes, knyttes den kritiske situation til flygtninge og migranter. I de sammenhænge er det særligt tydeligt, at vendingen er en eufemisme, der udnyttes af mainstream-partier til at fremsætte påstande, som ellers ville vække opsigt. Dette kom fx til udtryk i ovenstående analyse af Frederiksen interview med Berlinske om Socialdemokratiets politiske udspil ”Sikkerhedspakken”. Årsagen til, at Frederiksen og Socialdemokratiet finder grund til at iværksætte vidtgående politiske tiltag for at ”passe på Danmark”, findes i ”bandemiljøet”. Den bagvedliggende og ”nøgterne” årsag er dog den ”ændrede befolkningssammensætning” (endnu en eufemisme) – måske fordi den er skyld i ”bandemiljøet”. Selvom Frederiksen ikke ekspliciterer det, er det åbenlyst, at den ”ændrede befolkningssammensætning” i relation til bandemiljøet i og omkring København, henviser til et stigende antal af borgere med ikke-vestlig baggrund. Det er således alment kendt, at størstedelen af bandemedlemmerne ikke har en etnisk-dansk oprindelse.¹⁰

Frederiksen tilskriver altså en fejlslagen integrationspolitik og den ”ændrede befolkningssammensætning” – og derved reelt flygtninge og indvandrere og deres efterkommere – årsagen til, at hun nu må tage skrappe midler i brug for at ”passe på Danmark”. Hun opstiller således en sammenhæng mellem behovet for ”at passe på Danmark” og indvandring. De strikse retspolitiske tiltag omformuleres til at dreje sig om ”at passe på Danmark”, mens de aspekter om retsprincipper, kriminalisering og mistænkeliggørelse, som journalisterne bag interviewet og Rosa Lund (Ø) fremhæver, udelades i Frederiksen udlægning.

Sådan en sammenkobling mellem flygtninge og indvandrere fra ikke-vestlige lande og behovet for at ”passe på Danmark” kendes også fra – den er måske endda ikonisk for - Dansk Folke-

---

¹⁰ Dette underbygges af en rapport af Anna Hansen mfl. (december 2018), der fastslår, at 18 procent af bandemedlemmer er etnisk danske.

parti (DF). Partiets slogan lyder ”Der er så meget, vi skal passe på”, og Dannebrog indgår i logoet. Her er forestillingen om, at ”vi skal passe på Danmark” ikke bare en bagvedliggende omstændighed, som partiets politikere primært trækker frem i krisesituationer. Udsagnet om, at Danmark skal ”passes på”, er derimod grundlæggende i DF’s politiske projekt. Den opfattelse deles også uden for partiet, sådan som det indledningsvise citat fra Sørine Gotfredsens i P1-programmet ”Søndagsfrokosten” d. 7. juni 2020 er et rammende eksempel på.

Lars Løkke Rasmussens (V) nytårstale i 2016 udgør endnu et andet eksempel på, at flygtninge og migranter ofte fremstilles som en del af problematikken, når det kommer til ”at passe på Danmark”. ”Passe på Danmark” optræder otte gange talen og knyttes til de forskellige topoi, talen behandler. Talens primære emne er udfordringerne forbundet med det store antal af flygtninge og migranter, der søgte mod Europa og Danmark i sommeren 2015. Netop i forbindelse med ”flygtninge- og migrationskrisen”, som situationen blev kaldt, optrådte vendingen ”passe på Danmark” hyppigt blandt danske politikere, sådan som eksemplet med Reestorff (2017) i indledningen viste.

Talen er desuden interessant, fordi den er et tydeligt eksempel på, at vendingen ”passe på Danmark” betragtes som en grundlæggende omstændighed hævet over politiske diskussioner. I nedenstående afsnit analyserer jeg talen nærmere og udfolder disse perspektiver.

4.2.4 Det er sund fornuft at ”passe på Danmark”

Løkke indleder nytårstalen med at hylde ”Årets dansker” Dan Uzan, der mistede livet, mens han forsøgte at beskytte gæsterne til en konfirmationsfest mod et terrorangreb i København i februar 2015. Løkke taler videre om andre terrorangreb i resten af verden og gør det klart, at terroristerne skal ”bekæmpes som de mordere og forbrydere de er” (bilag 2, l. 21). Han runder talens første del af med at takke det danske forsvar og politi for deres indsats mod terroristerne: ”Tak til alle danske kvinder og mænd i politiet og forsvaret. Herhjemme og derude. *I passer på Danmark!*” (bilag 2, l. 25-26, min markering). Her defineres det ”at passe på Danmark” som den funktion, politiet og forsvaret har, når de ”bekæmper terrorister”.

Løkke bygger bro til talens næste del, der handler om flygtninge og migranter, med udsagnet: ”*Vi skal alle sammen passe på Danmark.* Ikke mindst i en tid, hvor historisk mange mennesker søger mod Europa” (bilag 2, l. 27-28, min markering). Her betyder ”at passe på Danmark” øjensynligt noget andet; det er ikke kun politiet og forsvaret, mens os alle sammen, der ”skal passe på Danmark”, og ”passe på Danmark” betyder ikke at ”bekæmpe terrorister”. Ikke desto mindre præsenteres det stadig som en ydre trussel, Danmark skal passes på over for, den består blot i flygtninge og migranter, ikke terrorister. I denne sammenhæng er der især tre parametre, som ”Danmark”/”vi” er

udfordret på. For det første er ”vores økonomi” udfordret: ”Det udfordrer vores økonomi, når vi skal bruge mange ekstra milliarder på asylansøgere og flygtninge” (bilag 2, l. 38-39). For det andet er ”vores sammenhængskraft” udfordret, fordi ”der kommer mange hertil fra helt andre kulturer. Fremmede over for de uskrevne regler og normer, der er så indlysende for os. Fordi vi er vokset op i en tradition med frihed, frisind, ligestilling og lighed” (bilag 2, l. 41-43). Løkke fortsætter med at beskrive det tredje aspekt, ”vores værdier”, ”Danmark”/”vi” udfordres på:

Og det udfordrer grundlæggende vores værdier og billede af, hvem vi egentlig er. Vi danskere er generøse. Vi vil gerne hjælpe. Det ligger i os som mennesker og borgere i et velfærdssamfund.

Det ligger i vores historie som land. Vi er åbne mod verden og har ry for at handle med ordentlighed (bilag 2, l. 44-46).

Der er tilsyneladende et modsætningsforhold mellem disse tre udfordringer, som ”vi skal passe på Danmark” i forhold til. På den ene side udfordres ”vores økonomi”, ”vores sammenhængskraft” og ”vores værdier”, fordi der kommer mennesker hertil, som det dels koster penge at hjælpe og som dels er fremmede over for ”vores værdier”. På den anden side fremstiller Løkke ”os” som generøse, åbne mod verden, ordentlige og villige til at hjælpe – og som mennesker og borgere, der hylder værdier som frihed, frisind, ligestilling og ligeværd. Det synes umuligt at ”passe på” samtlige tre udfordrede aspekter af Danmark samtidig. Enten må ”vi” gå på kompromis med ”vores økonomi” og ”vores sammenhængskraft” ved at hjælpe mange flygtninge og migranter, ellers må ”vi” gå på kompromis med ”vores værdier”, generøsitet og åbenhed ved at begrænse antallet af flygtninge og asylansøgere så meget som muligt. Løkke anerkender denne udfordring, og i et følgende afsnit gør han det klarere, hvilke af de truede aspekter, der særligt er tale om, når ”vi skal passe på Danmark”. Han siger: ”Vi skal holde hjertet varmt og hovedet koldt. Navigere mellem idealisme og realisme. *Vi skal hjælpe i verden, men vi skal også passe på Danmark*” (bilag 2, l. 50-51, min markering). At ”hjælpe i verden” og at ”passe på Danmark” bindes sammen af konjunktionen ”men” og adverbiet ”også” og opstilles derved som modsætninger. Det indikerer, at det at ”passe på Danmark” ikke er foreneligt med, eller i hvert fald ikke er det samme som, at ”hjælpe i verden”. For at vende tilbage til modsætningsforholdet mellem de tre udfordringer for Danmark, som Løkke opstiller, synes at ”passe på Danmark” først og fremmest at dreje sig om at passe på ”vores økonomi” og ”vores sammenhængskraft” – og i mindre grad ”vores værdier”.

Modsætningsparrene i ovenstående citat giver anledning til yderligere analytiske betragtninger; at ”holde hjertet varmt”, ”idealisme” og ”hjælpe i verden” hører til i samme kategori, mens at ”holde hovedet koldt”, ”realisme” og ”passe på Danmark” hører sammen. Løkke skaber på den måde en sammenhæng, hvor det ”at passe på Danmark” er velovervejet og fornuftigt (logos-præget), mens

det ”at hjælpe til i verden” er følelsesladet og potentielt ufornuftigt (patos-præget). ”At passe på Danmark” fremstilles i denne sammenhæng ikke som et udtryk for fædrelandskærlighed eller ophebet nationalisme, derimod står det i kontrast til ”idealisme” og fremstilles som det køligt pragmatiske. Citatet er således et eksempel på, hvordan det politiske mål ”at passe på Danmark” betragtes som så selvfølgelig, at det knapt opfattes som et politisk mål. Denne pointe underbygger endvidere Løkkes definition af det at ”passe på Danmark” som noget, der primært drejer sig om at passe på ”økonomien” og ”sammenhængskraften” – og knap så meget om ”vores værdier”. Værdier knyttes typisk til idealisme, mens økonomi og ”sammenhængskraft” i højere grad forbindes med det nødvendige og pragmatiske.

Ambitionen om ”at passe på Danmark” fremstår altså snarere som en grundlæggende omstændighed i det politiske virke end som et egentligt politisk mål, der kræver argumenter. Derved distanceres vendingen også fra at være et politisk ståsted, som kan diskuteres. Dette understøtter min påstand om, at vendingen ”passe på Danmark” er en centralt placeret ideograf i den politiske kultur i nationen Danmark. Den er desuden et eksempel på den banale nationalisme, der er ifølge Billig, er grundlæggende i moderne demokratier som det danske.

Hidtil har analysen undersøgt vendingen ”passe på Danmark”s fremtrædende retoriske funktioner, herunder dens framing af situationer som kritiske og politiske tiltag som legitime. I den forbindelse bidrager særligt karakteriseringen af vendingen som en metonymi og en ideograf med indsigtfulde perspektiver. Jeg har desuden undersøgt vendingens eufemistiske funktion, og argumenteret for at den særligt gør sig gældende i relation til flygtninge og indvandrere. I næste afsnit breder jeg analysen endnu mere ud og anlægger et narrativt blik på nogle af de udvalgte eksempler, hvor ”passe på Danmark” optræder. Ved at undersøge de narrative sammenhænge vendingen indgår i, sættes analysens hidtidige pointer ind i en bredere kontekst, og på den måde opnås en større forståelse af vendingens retoriske funktioner, herunder dens konstitutive funktion. Endvidere muliggør den narrative analyse en nærmere forståelse for, hvordan vendingen indgår i narrativet om nationen Danmark.

4.3 ”Passe på Danmark” og narrativet om det nationale fællesskab

Som beskrevet forstår jeg et narrativ som en sekvens af handlinger eller begivenheder bundet sammen af et plot. Jeg er endvidere særligt interesseret i at undersøge de ideologiske effekter Charland fremsætter. Det er interessant, fordi det bidrager til forståelsen af vendingens retoriske funktion, og desuden giver det et billede af, hvordan nationen (folket og nationalstaten) Danmark konstitueres af tidens politikere, og hvordan vendingen ”passe på Danmark” repræsenterer og reproducerer de for-

skellige narrativer, den indgår i. I denne del undersøger jeg således, de narrativer om Danmark, som Thorning-Schmidt, Løkke og Frederiksen skaber i de taler, pressemøder og interviews, der udgør projektets tekst.

4.3.1 Thorning-Schmidt: Fra oliekrisen til finanskrisen – forandringsvillighed og fællesskab

Thorning-Schmidts nytårstale i 2013 handler i særdeleshed om finanskrisen, som Danmark og resten af verden langsomt var på vej ud af. Et af talens nøgleord er *forandring*, og Thorning-Schmidt bygger fortællingen om Danmark og det nationale fællesskab op om netop evnen til forandring.

Talens sidste afsnit opsummerer dens narrative forløb: ”Kære danskere. Ude og hjemme har vi gennem historien mødt nye udfordringer med åbent sind. Vi danskere er gode til at få det bedste ud af forandring. Fra oliekrise til ny teknologi til handel med resten af verden” (bilag 1, l. 163-166).

Thorning-Schmidt fortæller om bilfrie søndage, hvor hun og hendes kammerater kunne lege på Gammel Køge Landevej, og om hvordan ”vi danskere” omsatte oliekrisen til nye muligheder for grøn vindenergi (bilag 1, l. 23-25). Hun forbinder omstillingsparathed under 1970’ernes oliekrise med den danske befolknings evne til at tage ny teknologi til sig og sætter dernæst dette i sammenhæng med forandringer i et andet domæne af livet, nemlig i familierelationer: ”Vi er blandt de bedste i verden til at tage den nye teknologi til os. Vi danskere vender forandringer til muligheder. Der sker også forandringer i, hvordan vi lever vores liv sammen” (bilag 1, l. 44-46). Begivenhederne i Thorning-Schmidts narrativ kobles således sammen af en gennemgående evne i Danmark til at vende forandringer til nye muligheder. Og det er i det lys, den danske befolkning nu må anskue de forandringer og udfordringer, som finanskrisen bringer.

Thorning-Schmidt knytter desuden den danske befolknings evne til forandring til en central ideograf i den danske kultur, nemlig ”fællesskab”. Thorning-Schmidt siger fx: ”Vi skal holde fast i det, som har gjort os til noget særligt. Vores fællesskab” (bilag 1, l. 14). Ifølge Thorning-Schmidt bygger ”vores fællesskab” på lighed, frihed og tryghed (bilag 1, 69), og det styrkes, når verden forandrer sig: ”Men husk på: Når verden forandrer sig, er vores fællesskab stærkest. Det har vi før vist” (bilag 1, l. 21).

Midt i lovprisningen af forandring og nye muligheder pointerer Thorning-Schmidt, at ”vi skal passe på Danmark”: ”Der findes kun et langt og slidsomt træk [...] Et langt træk, hvor vi har viljen til at udfordre os selv og modet til at tænke nyt. Og et langt træk, hvor vi skal passe på Danmark” (bilag 1, l. s. 92-96). Umiddelbart konnoterer forestillingen om at skulle ”passe på” til en konservativ indstilling om at opretholde det eksisterende – altså det modsatte af forandring. I Thorning-Schmidts narrativ er der imidlertid ingen modsætning mellem ”at passe på Danmark” og ”forandring”. Det

nationale fællesskab i Danmark er nemlig kendetegnet ved en evne til forandring, og derfor ”passer vi på Danmark” ved at bevare optimismen og favne forandringen.

I Thorning-Schmidts narrativ fremstilles ”vi”, den danske befolkning, som et optimistisk folk karakteriseret ved et solidarisk fællesskab, der styrkes af forandring, og som bygger på frihed, lighed og tryghed. ”Vi’et” konstitueres i subjektpositioner, hvor ”vores fællesskab” er det vigtigste, og hvor ”vi” derfor er villige til selvopofrelse for at ”passe på Danmark”. I den sammenhæng er det desuden interessant, at Thorning-Schmidt bruger det personlige pronomen ”vi” 101 gange, mens ”jeg” optræder 16 gange. Ønskerne om forandring, om at bibeholde det solidariske fællesskab og om at ”passe på Danmark” er således ikke statsministerens, men danskernes ”vi”.

Thorning-Schmidts tale kan med fordel forstås i lyset af Charlands (1987) beskrivelse af narrativets tre ideologiske effekter. For det første skaber narrativet et kollektivt subjekt, altså et ”vi” (s. 139). For det andet etablerer narrativet om folket en konsubstantialitet mellem de døde og de levende, og altså en opfattelse af kontinuitet (s. 140). For det tredje fremstiller narrativet en illusion om, at subjekterne er frie agenter. Det er en illusion om frihed, fordi subjekterne konstitueres i en fastlagt fortælling, hvor slutningen allerede er skrevet. Charland skriver bl.a.: ”To be constituted as a subject in a narrative is to be constituted with a history, motives and a *telos*” (s. 140). Accepterer publikummet, den danske befolkning, den subjektposition Thorning-Schmidt tilskriver dem, konstitueres de som solidariske og forandringsparate subjekter, hvis *telos* er at sikre, at ”hele Danmark” kommer trygt igennem krisen – med andre ord at ”passe på Danmark”.

I næste afsnit undersøger jeg det narrativ om nationen, som Løkke præsenterer i sin nytårstale i 2016. Analysen af talen viser endnu et eksempel på, hvordan ”passe på Danmark” fungerer som en dynamisk ideograf. Analysen udfolder også vendingens eufemistiske funktion, og viser hvordan brugen af den er forbundet med eksklusions-mekanismer.

4.3.2 Løkke: Vi skal passe på de ”fremmede”, for Danmark kan ikke bære forandring

Løkkes nytårstale i 2016 skaber et andet narrativ om Danmark og det nationale fællesskab end Thorning-Schmidt. Talen indledes med en fortælling om årets dansker, Dan Uzan. Løkke beskriver, hvordan Uzan ofrede sig selv for at beskytte uskyldige mod terrorister, og karakteriserer på den baggrund Uzan som modig og god. Idet Uzan fik prisen som ”årets dansker” portrætteres han som arketyperen på en ”god dansker”. I det følgende afsnit taler Løkke om tidligere terrorangreb i Danmark, Europa og USA og takker i den forbindelse det danske forsvar og danske politibetjente for ”at passe på Danmark”. På den måde drager han en parallel mellem Uzans gerning og forsvarets og politiets gerninger; de er gode og modige, og de ”passer på Danmark”. Dette forbindes til talens

næste del, hvor Løkke introducerer talens primære emne, som er ”flygtninge- og migrationskrisen”. Som Danmarks statsminister fokuserer han på, hvilke udfordringer Danmark står overfor. Krisen består ifølge Løkke i, at et stort antal af flygtninge og migranter søger mod Danmark, og at dette ”pres” udfordrer Danmark på de tre tidligere omtalte parametre – på ”økonomien”, på ”sammenhængskraften” og på ”vores værdier”.

Løkkes indledende fortælling om Uzan, forsvaret og politiet, der alle ”passer på Danmark” ved at bekæmpe terrorister, forbindes til ”vores alle sammen”s forpligtelse til ”at passe på Danmark” i forbindelse med ”flygtninge- og migrationskrisen”. Han siger: ”Vi skal alle sammen passe på Danmark. Ikke mindst i en tid, hvor historisk mange mennesker søger mod Europa” (bilag 2, l. 27). Her er det ikke terrorister, men flygtninge og migranter, vi skal ”passe på” Danmark i forhold til. I talen konstituerer Løkke således ikke blot et ”vi”, den danske befolkning, i en bestemt subjektposition, men også det ”dem”, som udfordrer ”os”. Det er særligt det ”dem”, der udgøres af flygtninge og migranter, som er interessant at undersøge, fordi talen primært drejer sig om den udfordring, Løkke beskriver, at de medfører. Om flygtninge og migranter siger han bl.a.: ”Det udfordrer vores sammenhængskraft, når der kommer mange hertil fra helt andre kulturer. Fremmede over for de uskrevne regler og normer, der er så indlysende for os. Fordi vi er vokset op i en tradition med frihed, frisind, ligestilling og ligeværd” (bilag 2, l. 41-43). På den måde konstituerer Løkke ”dem” som fremmede over for centrale værdier i ”vores tradition”. Værdier, der alle har karakter af ideografer i den danske kultur. Her er det værd at genkalde sig McGees pointe om, at brugen af ideografer definerer et fællesskab, fordi andre kulturer eller nationer ikke har de samme ideografer, eller i hvert fald ikke forstår dem på samme måde. Når Løkke positionerer flygtninge og migranter som ”fremmede” over for centrale ideografer i den danske/vestlige kultur, konstituerer han dem som værende uden for fællesskabet og derved som ”fremmede” i en substantiv betydning. Om begreberne ”fjender” og ”fremmede” i forhold til nationalstaten beskriver Gundelach (2002), med henvisning til Baumann (1991), hvordan ”de andre” typisk opdeles i fjender og fremmede. Fjenderne ved man, hvem er – de er modsætningen til ”os”, altså vennerne. I Løkkes tale er fjenden terroristerne. De fremmede er derimod en mindre klar kategori: ”fremmede personer (er) i en tvetydig position. De er hverken os eller vores modstandere, men person som trænger sig på” (s. 117). I Løkkes narrativ er disse ”fremmede som trænger sig på” flygtninge og migranter.

I Løkkes narrativ er Danmark udsat for trusler udefra, enten i form af terrorister eller flygtninge og migranter, og det nationale fællesskab, forsvaret, politiet og befolkningen generelt, er kendetegnet ved modighed, godhed og fællesskab. Fællesskabet er desuden forpligtet til passe på uskyldige medborgere – og nationen Danmark i det hele taget. I lighed med Thorning-Schmidts narrativ kon-

stitueres ”vi” som subjekter, hvis *telos* er at ”passe på Danmark”. Løkke pointerer endda, at ”det er vores styrke”: ”Vi er sammen om at passe på Danmark. Det er vores styrke. Det har gjort os til et af verdens rigeste, frieste og mest harmoniske lande. Den styrke skal vi holde fast i – også når vi er uenige” (bilag 2, l. 112-113). Selv om Løkke fremhæver en række andre ideografer end Thorning-Schmidt, fx ”ordentlighed”, ”mod” og ”frisind”, er det særlige fællesskab, der ”passer på Danmark”, også fremtrædende hos ham. I lighed med Thorning-Schmidt bruger Løkke pronomenet ”vi” (79 gange) langt oftere end ”jeg” (20 gange).

Som tidligere nævnt etablerer Løkke det at ”passe på Danmark” som det pragmatiske. Han siger fx ”Vi skal holde antallet af asylansøgere på et fornuftigt niveau” (bilag 2, l. 64). Det nationale fællesskab handler således fornuftigt ved at begrænse antallet af asylansøgere og derved ”passe på Danmark”. I Løkkes narrativ drejer det ”at passe på Danmark” sig ikke kun om selvopofrelse og solidaritet overfor ens danske medborgere, ”der ved at snuble”, men også om at overvinde politiske uenigheder og trække den nødvendige, pragmatiske grænse for ”vores fællesskab”, så det ikke kollapse.

Der er således væsentlige forskelle mellem Løkkes narrativ om Danmark og Thorning-Schmidts. I Thorning-Schmidts tale er ”vi danskere” grundlæggende solidariske, forandringsvillige og fællesskabsorienterede, mens Løkke konstituerer ”vi danskere” som grundlæggende fornuftige, ordentlige og fællesskabsorienterede. Forskellen mellem de to klinger umiddelbart som den klassiske værdiforskel mellem borgerlig ordentlighed og socialistisk solidaritet. Der er imidlertid en anden forskel, som er mere aktuel for problemstillingen her. Thorning-Schmidt hylder ”forandring” og konstituerer ”vi danskere” som et folk, der evner at omsætte forandring til nye muligheder, og ”vi passer på Danmark” ved at gøre netop det. I Løkkes narrativ gør det modsatte sig gældende. Her kan Danmark ikke bære de udfordringer, forandringen bringer med sig, og derfor ”skal vi passe på Danmark” ved at begrænse omfanget af forandringen og føre en striks udlændingepolitik. Handlingen ”at passe på Danmark” tilpasses altså den kontekst og det narrativ om nationen Danmark, som politikerne ønsker at tale frem; at ”passe på Danmark” kan både bestå i at favne forandringen og i at afvise forandringen. Fælles for narrativerne er det særlige danske fællesskab, og at den danske befolkning konstitueres i en position, hvor de har et grundlæggende ønske om at ”passe på” dette fællesskab.

I forbindelse med den dynamiske karakter af meningsindholdet i udtrykket ”passe på Danmark” er det værd at genkalde sig McGees pointer om ideografer. Ideografer er dynamiske, og deres betydningen er betinget af, hvordan og i hvilke sammenhænge den bruges. Løkkes og Thorning-Schmidts forskellige brug af ideografen ”passe på” er et rammende eksempel på dette. Det er sær-

ligt interessant fordi, ideografer netop udgør byggestenene i ideologier, hvilket indebærer, at en kulturs ideologi udvikler sig i takt med brugen af ideografer. Denne pointe tjener bl.a. til at forklare, hvorfor brugen af vendingen ”passe på Danmark” er udbredt blandt danske politikere. Vendingen kan tilpasses forskellige ideologier eller politiske projekter, blot man vedkender sig den grundlæggende præmis, altså forestillingen om at nationen Danmark skal ”passes på”. Og som jeg tidligere har citeret Billig for at påpege, er den præmis indlejret i tidens demokratier.

Disse perspektiver er relevante både i relation til den tidligere karakterisering af vendingen som en plathed og som en eufemisme og i relation til vendingens retoriske funktioner. Jeg vil derfor vende tilbage til dem i diskussionen.

I det følgende og sidste afsnit af analysen undersøger jeg Frederiksen's narrativ om Danmark. I modsætning til de to andre statsministres narrativer indtager Frederiksen selv en stærkere og mere fremtrædende rolle i sit narrativ om Danmark. Dette afspejles i hendes brug af udtrykket ”passe på Danmark”, hvor det ikke i samme grad som hos Løkke og Thorning-Schmidt tilskrives den danske befolkning at ”skulle passe på Danmark”, men hendes rolle som statsminister. I analysen af Frederiksen's narrativ er jeg derfor særligt optaget af, hvordan hun konstituerer sig selv i relation til narrativets ”vi”, altså den danske befolkning, og hvordan forestillingen om at ”passe på Danmark” indgår i den relation.

4.3.3 Frederiksen: Danmark er truet – støt statsministeren i at ”passe på Danmark”

De to udvalgte eksempler på Frederiksen's brug af ”passe på Danmark”, interviewet og pressemødet, udgør ikke samlede narrativer om Danmark på samme måde som Løkke's og Thorning-Schmidt's nytårstaler gør det. For at skabe en bedre forståelse af det narrativ om Danmark, som Frederiksen's brug af udtrykket ”passe på Danmark” indgår i, inddrager jeg derfor også hendes tale til Folketingets åbning d. 1. oktober 2019. Talen ligger blot ni dage forud for det retspolitiske udspil ”Sikkerhedspakken” og derfor ti dage forud for hendes interview med Berlingske. Frederiksen's fremstilling af situationen i Danmark i interviewet og indholdet af ”Sikkerhedspakken” ligger således i forlængelse af den fortælling, hun tegner i talen til Folketingets åbning.

Frederiksen indleder talen med at male et idyllisk billede af Danmark, og fremhæve den tillid, hun mener, kendetegner nationen. Hun siger fx: ”Barnevognen, som står uden for Brugsen. Med barnet i Jordbærboden i vejkanten. Hvor pengekasen står frit fremme. Børnene. Der cykler til skole” (min. 00:00 – 00:16). Efter at have optegnet et danmarksbillede baseret på værdier som tillid, nærhed, gensidigrespekt, stabilitet, kreativitet, fremgang, tryghed og rigdom, spørger Frederiksen retorisk ”Kan I genkende mit Danmarksbillede?” (min. 02:26-02:28). Hun svarer selv ”nej!”. Ifølge

Frederiksen er det hele ikke så rosenrødt længere: ”For selvom rammen om billedet holder. Så er maleriet falmet. Jordbærboden har fået videoovervågning” (min. 02:48-02:57).

Ifølge Frederiksen er det, der gør Danmark til Danmark, ”tilliden, sammenholdet, solidariteten”, svækket, og det er hendes ambition som statsminister at lede landet mod en styrkelse af de værdier. Narrativet drives således af en værdimæssig forståelse af, hvad Danmark var, og hvor Danmark nu er på vej hen. I modsætning til Løkkes narrativ er det ikke alene ”fremmede”, der udfordrer Danmark, derimod en række omstændigheder og begivenheder, fx økonomisk svindel, *new public management* og klimaforandringer. Ikke desto mindre påpeger Frederiksen, at indvandrere udgør den største trussel mod det tilliden og derved mod Danmark: ”Ét sted i vores samfund har tillidskrisen været større end alle andre steder. Udlændingepolitikken [...] Fejlslagen integration har trukket spor i skoler, i boligområder, på arbejdspladser. Og måske allertydeligst i kriminaliteten” (min. 22:44-23:17). Det er i lyset af dette narrativ om en tillidsfuld nation, der på baggrund af eksterne såvel som interne omstændigheder er blevet svækket, at Frederiksens udtalelser om ”Sikkerhedspakken” i interviewet med Berlingske må forstås.

I Frederiksens fremstilling af situationen i Danmark er der, som nævnt, særligt et aspekt, der adskiller sig fra Thorning-Schmidts og Løkkes. Frederiksens narrativ synes nemlig i højere grad at være drevet af et ”jeg”. Det kommer fx til udtryk i forholdet mellem, hvor ofte hun siger ”jeg”, og hvor ofte hun siger ”vi”: ”Jeg” optræder 78 gange, og ”vi” optræder 142 gange, dvs. ”vi” optræder knap dobbelt så ofte som ”jeg”. Til sammenligning optræder ”vi” ca. fire gange hyppigere end ”jeg” i Løkke nytårstale, og omtrent seks gange hyppigere end ”jeg” i Thorning-Schmidts nytårstale. ”Vi” er altså stadig klart mest dominerende, men det er alligevel bemærkelsesværdigt, hvor stærkt et ”jeg” Frederiksen taler med. Dette indtryk forstærkes af udtalelser som ”Jeg vil lede landet med en klar ambition for Danmark” (min. 06:34-06:37), ”Jeg er statsminister for hele Danmark. Jeg vil holde fast i det, der samler os” (min. 26:42-26:47), ”Jeg vil selv stille mig i spidsen” (min. 29:09-29:11). Analysen af interviewet med Berlingske understreger indtrykket yderligere.

Overskriften på interviewet lyder: ”Det er vores samfundsmodel, der er på spil”. Ifølge Frederiksen er den ”danske samfundsmodel” truet af ”et alvorligt kriminalitetsbillede”, og det er hendes ansvar at reagere på det. Hun siger bl.a:

Banderne og den hårde kriminalitet skal ikke have lov til at æde sig ind og stille og roligt ændre vores måde at leve og tænke på. Jeg tror virkelig ikke, man skal undervurdere, hvordan utryghed

sætter sig i os som mennesker og simpelthen i vores folkekultur. Det er vores samfundsmodel, der er på spil (bilag 3, l. 53-57).

Senere i interviewet citeres hun for følgende: ”Derfor er der også noget lederskab i at sige, at vi ikke vil finde os i, at nogen ødelægger vores samfund, og derfor står jeg på mål for, at vi slår hårde ned, end vi tidligere har villet” (bilag 3, l. 61-63).

Plottet fra åbningstalen går altså igen – det særligt danske, tilliden og vores samfundsmodel, er udfordret, og det er hendes ansvar som leder af nationen, at genetablere det. I Frederiksens fremstilling er det særligt hendes position som statsminister, hun bruger retoriske kræfter på at konstituere. Det tidligere citerede udsagn fra interviewet understreger dette:

Det, der driver mig som Statsminister, er et grundlæggende ønske om at passe på Danmark. Skal jeg have vished for, at jeg gør, hvad jeg kan for det, er vi nødt til at tage nogle ting i brug, som vi ikke tidligere har haft hverken behov for eller lyst til” (bilag 3, l. 41-43).

Brugen af ”passe på Danmark” adskiller sig her markant fra de andre eksempler ved stort set at udelade et ”vi”. Det ”særlige danske fællesskab” er således ikke omdrejningspunktet for ønsket om at ”passe på Danmark”, det er derimod statsministerens drivkraft og pligt som leder af landet. Frederiksen nævner ”vores samfundsmodel” og ”folkekultur”, men hun taler ikke på vegne af ”vi danskere”, hun taler på vegne af sig selv som statsminister.

Endnu et eksempel på Frederiksens konstituering af sig selv som afgørende når det kommer til at ”passe på Danmark” findes i det førnævnte pressemøde om COVID-19 d. 11. marts 2020. På pressemødet fremhæver Frederiksen i stil med de to andre statsministre ”fællesskabet” som noget særligt dansk og forankrer de forestående forandringer i den måde, ”fællesskabet” forandres på: ”Vi plejer som danskere at søge fællesskabet ved at være tæt med hinanden. Nu skal vi stå sammen ved at holde afstand til hinanden” (bilag 4, l. 34-35). Men i modsætning til Thorning-Schmidt og Løkke taler Frederiksen imidlertid i højere grad som en statsminister, der beder sit folk om at samarbejde og acceptere de forandringer, hun (og myndighederne) lægger på dem: ”Det, jeg beder danskerne om samlet set i dag, sammen med myndighederne, er store ting – indgribende” (bilag 4, l. 136-137). Dette ses igen i brugen af personlige pronominer, hvor Frederiksen på pressemødet siger ”jeg” væsentligt oftere (43 gange) end Thorning-Schmidt og Løkke gør i deres omtrent lige så lange taler. Frederiksen indtager således i højere grad rollen som ansvarlig og magtudøvende statsminister, der har beføjelse til at træffe beslutninger med store konsekvenser for befolkningen – også selvom hun ”beder” og ”håber” på samarbejde.

Dette ses også i hendes brug af ”passe på Danmark” på pressemødet. Selvom det er et ”vi”, der ”skal passe på Danmark”, opfølges udtrykket af hendes håb om, at alle vil bakke op om det projekt: ”Vi er der nu, hvor vi skal gøre alt, hvad vi kan for at passe på Danmark, og det håber jeg på alles store opbakning til” (bilag 4, l. 160-161). Det er altså først og fremmest myndighederne, regeringen og hende selv, der konstitueres i rollen som dem, der ”skal passe på Danmark”, mens befolkningen må følge retningslinjerne, og så forhåbentligt bakke op om dem. Med termer fra aktantmodellen tildeles befolkningen altså rollen som hjælpe-aktører.

Frederiksens håndtering af coronakrisen afledte (og afleder stadig) skeptiske reaktioner. Fx bragte Information d. 14. marts 2020 en artikel af Lars Trier Mogensen med titlen ”Mette Frederiksen er Danmarks corona-commander-in-chief”. I artiklen analyserer Mogensen, hvorfor Frederiksen og regeringen har været i stand til at ”fremsætte hastelove, der diplomatisk sagt udfordrer dele af grundloven” uden at møde et ”ramaskrig”. Mogensen beskriver gennemgående regeringen og Frederiksen med krigs-metaforer. Allitterationen ”corona-commander-in-chief” i artiklens titel og underrubrikken ”Operation samfundssind” er eksempler på dette. Mogensen ekspliciterer endda sin metaforiske beskrivelse, da han skriver: ”Dansk politik er blevet militariseret, og alt, hvad der opfattes som overflødig, bliver straks skåret fra”. Mogensens konklusion er ikke en afvisning af Frederiksens politiske virke. Som politisk analytiker er han interesseret i, hvordan hun gennem sin militaristiske stil har haft succes med at fremstå som ”den nye, socialdemokratiske landsmoder, der samler danskerne, og som favner langt videre end egne vælgere”. Mogensens analyse rummer ikke desto mindre negativt-klingende beskrivelser, fx ”hastelove med drakoniske beføjelser” og ”krigsagtig lovgivning”, hvorfor hans karakteristik af Frederiksens politiske ageren kan betegnes som skeptisk.

På ironisk vis bidrager kritikken af Socialdemokratiets facebookopslag, fx i den omtalte radioudsendelse fra P1-Debat ”Er Mette farlig?”, og kritikken af Frederiksens håndtering af coronakrisen, fx i Mogensens politiske analyse af Frederiksen som en ”corona-commander-in-chief”, til forståelsen af, hvorfor vendingen ”passe på Danmark” tilsyneladende vækker genklang i den danske befolkning. Det forekommer nemlig afgørende, at forestillingen om ”at passe på Danmark” sættes i relation til et ”vi”; det er et ”os”, der skal ”passe på Danmark”, ikke et ”jeg”. Jeg vil således påstå, at årsagen til kritikken af Frederiksen som ”corona-commander” og ”farlig” til dels må findes i at positioneringen af ”en stærk leder, der passer på Danmark”, ikke passer ind i forestillingen om det særlige og solidariske fællesskab, der er sammen om at ”passe på Danmark”, som analysen ovenfor fremhævede. Denne betragtning vil jeg udfolde i et nedenstående afsnit, og i den forbindelse inddrage pointer fra Gundelach (2002) om danskhedens facetter. Med afsæt i pointerne fra min analyse

såvel som Gundelachs vil jeg argumentere for, at Frederiksens forsøg på at konstituere sig som den stærke leder, og derved i en position over fællesskabet, strider imod en national selvforståelse, hvor det er fællesskabets ansvar at ”passe på Danmark”, og derfor mødes med skepsis.

I projektets næste kapitel, diskussionsdelen, vil jeg færdiggøre den mosaik over brugen af vendingen ”passe på Danmark”, som jeg indledningsvist lovede.

5.0 Diskussion

Diskussionen er inddelt i to overordnede spørgsmål, der har været gennemgående i analysen, og som er centrale for besvarelsen af projekts problemstilling. Den ene del handler om, hvordan forestillingen om at ”passe på Danmark” indgår i et narrativ om det nationale fællesskab. I den del vil jeg inddrage Gundelachs (2002), Korsgaards (2006) og Østergaards (2006) perspektiver på ”danskhed” og på baggrund af analysens delkonklusioner diskutere, hvorfor vendingen ”passe på Danmark” bruges på tværs af det politiske landskab i Danmark, og ikke mindst hvorfor den forekommer upåfaldende.

I den anden del vil jeg diskutere de retoriske funktioner af frasen ”passe på Danmark”, som analysen har belyst, og i den forbindelse særligt udfolde pointen om vendingens karakter som en plathed og som en eufemisme. Her diskuterer jeg problematikker, som vendingen implicerer, særligt i relation til offentlighedens mulighed for at forholde sig kritisk til politiske tiltag, der funderes i forestillingen om, at ”passe på Danmark”.

5.1 Forestillingen om at ”passe på Danmark” og et nationalt narrativ

Som analysen af statsministrenes narrativer om Danmark viste, er forestillingen om det solidariske fællesskab i Danmark fremtrædende. Særligt Thorning-Schmidt og Løkke understreger med deres narrativer om Danmark, at det er fællesskabets styrke til at ”passe på Danmark”, der gør nationen unik. Det er således ikke blot forestillingen om at ”passe på Danmark”, der er fremtrædende, men forestillingen om at ”vi skal passe på Danmark”. Hos Frederiksen er fællesskab også centralt, men forpligtelsen til at ”passe på Danmark”, tilskrives ikke primært den samlede danske befolkning, men hende som statsminister. Som beskrevet har forestillingen af en sådan relation mellem statsministeren og befolkningen medført kritiske omtaler i medierne (de førnævnte radioudsendelser, Pedersen 2019 og Hansen 2020, og avisartiklen, Trier 2020). Gundelach (2002) har i bogen *Det er dansk* beskrevet en ”dansk mentalitet”, der kan bidrage til at belyse, hvorfor brug af vendingen

”passe på Danmark” er udbredt og tilsyneladende forekommer upåfaldende i nationen Danmark. Hans pointer bidrager ligeledes til diskussionen om, hvorfor ideen om en statsminister, der indtager en stærk lederposition for at ”passe på Danmark”, påtales i medier. Ifølge Gundelach går tre aspekter af ”danskhed” eller dansk mentalitet igen i en række af undersøgelser. Selvom en national selvforståelse er svær at få grebet om, og derfor ”må være genstand for løbende fortolkninger” (s. 145), har Gundelach identificeret nogle tilbagevendende diskussioner om, hvad der kendetegner dansk mentalitet. På baggrund af dem og en international spørgeskemaundersøgelse om værdier (som han dog har sine forbehold over for), identificerer han tre elementer af ”danskheden”: fællesskab, lighed og frisind (s. 96-97). Værdierne klinger umiddelbart positivt, men de har også en bagside ifølge Gundelach: ”For frisindethed er det ligegyldighed, mens fællesskabets negative side er homogenitet. Modpolen for lighed er middelmådighed” (s. 97). Særligt parrene fællesskab-lukkethed og lighed-middelmådighed er interessante her, fordi de sætter en ramme for diskussionen af analysens pointer om de forskellige narrativer, ”passe på Danmark” indgår i.

Som beskrevet tidligere konnoterer ordvalget ”passe på” til en indadvendt omsorg og en vis besindighed. Disse konnotationer kan se i en større, historisk sammenhæng. Krigen mod de tyske starter i 1864 (2. Slegsviske krig), ses ofte som et vendepunkt for Danmark. Historiker Uffe Østergaard (2006) beskriver, hvordan krigen af mange betragtes som begyndelsen på ”the small state of Denmark” (s. 54). Østergaard beskriver desuden, hvad Danmarks forandring til en lille nation betød for den danske befolknings selvforståelse:

The Danish state after 1864 became so small that all her citizens, regardless of political ideology and cultural affiliation, came to formulate their identity within the same conceptual hegemony of national values of peasant farmer extraction. "Denmark is a little land." Danes say this all the time when they want to impress foreigners with how amazingly well we have done. The saying dates back to that philosopher of Danishness, Grundtvig, who in a 1820 poem struck a chord with the Danish attitudes of social levelling and search for the middle ground (s. 91).

Efter tabet i 1864 blev Danmark altså en lille og relativt homogen nation, hvis identitet i høj grad var bundet op på værdier, der knytter sig til bondelivet. Med henvisning til Grundtvigs digt ”Danmarks trøst” fra 1820, påpeger Østergaard, at værdier som social lighed og ønsket om at følge den ”gyldne mellemvej” prægede den danske selvforståelse. Grundtvigs digt lyder bl.a.: ”Vi Danne-mænd tage til Takke; Vi er ikke skabte til Høihed og Blæst, Ved Jorden at blive, det tjener os bedst!”. Et citat fra Frederikssens tale til Folketingets åbning i 2019 er et eksempel på, at en sådan selvforståelse stadig eksisterer: ”I Danmark har vi ikke guldminer. Men vi har noget mere værdifuldt. Vi har tillid til hinanden” (min. 00:45-00:53).

I relation til brugen af ”passe på Danmark” er historiker Ove Korsgaards perspektiver også interessante. Han skriver, at Danmarks manglende evne til at forsvare sig militært i krigen i 1864 betød, at man måtte finde på et andet nationalt projekt, som befolkningen kunne være stolte af og identificere sig med (s. 149). Det betød bl.a., at man anlagde et alternativt blik på, hvad et nationalt forsvar indebærer, og stræbte efter at opbygge et stærkt indre forsvar gennem social-, uddannelses-, og kulturpolitik. Derved skabte man grundlaget for det, der i det 20. århundrede udviklede sig til velfærdsstaten (s. 150), og som nu betragtes som noget af det mest danske: ”During the last fifty years the welfare state, more than anything else, is what has grounded the nation in the heart of the Danish people” (s. 158).

Forestillingen om at ”passe på Danmark” vækker genklang i de pointer om danskhed, som historikerne og sociologen anfører ovenfor. Eksempelvis kan identifikationen med velfærdsstaten og en ide om et alternativt forsvar bestående i stærke interne relationer, ses afspejlet i fraværet af vendingens udtryk af udadvendt aggression, men tilstedeværet af indadvendt omsorgsfuldhed. Ligeledes udtrykker ønsket om at ”passe på Danmark” som nævnt en vis besindighed, hvilket taler ind i Gundelachs beskrivelse af, at ”det værste man kan være i Danmark, er fanatisk eller overdreven” (s. 106). I forlængelse af det skriver han, at den danske middelmådighed bliver en dyd: ”Som nation er Danmark ikke den mest imponante, men som folk er danskerne enestående. Den danske middelmådighed bliver derfor en dyd” (s. 110). Denne insisteren på og ophøjelse af lighed, og derfor, ifølge Gundelach også middelmådighed, kan være en del af forklaringen på, hvorfor det solidariske fællesskab er så fremtrædende i statsministrenes repræsentation og reproduktion af Danmark. Jævnfør Gundelachs analyse har lighed været en central værdi i Danmark i flere hundrede år. Dette kan også være en af årsagerne til at Frederiksen og det narrativ der omkranser hendes brug af vendingen ”passe på Danmark” blev og bliver omtalt. Hendes positionering over fællesskabet, som den stærke leder, der træffer beslutninger på befolkningens vegne for at ”passe på Danmark”, lader til at stride imod en national selvforståelse i Danmark.

Gundelach fremsætter endvidere perspektiver, som er nyttige for min undersøgelse af politikernes brug af vendingen i politiske spørgsmål om flygtninge, migranter og indvandrere. I lighed med Østergaard pointerer Gundelach, at Danmark siden krigen i 1864 har været et homogent land betragtet ud fra en international målestok. Med henvisning til en britisk ambassadørs observationer skriver han fx, at den danske befolkning nærmest kan betragtes som en stamme, og at folket har forsøgt at ”vedligeholde et enstrengt fællesskab” (s. 116). Det betyder, at fællesskabet er stærkt. Men det betyder også, at fællesskabet kan være lukket og ekskluderende. En fremtrædende eksclu-

sions-strategi i vor tid består i at definere ikke-danskere som ”fremmede” (s. 117). En sådan strategi kom fx til udtryk i Løkkes nytårstale i 2016 sådan som analysen viste. Som jeg vil diskutere i et senere afsnit, kan en sådan eksklusions-mekanisme være problematisk set i lyset af Mouffes (1996) tænkning om pluralisme og det agonistiske demokrati og Ivies (2015) fremhævelse af demokratisk dissens som en iboende værdi i demokratiet

I næste afsnit udfolder jeg pointen om den dynamiske karakter af vendingens betydning med afsæt i McGees teori om ideografer. Jeg vil således argumentere for, at vendingen kan bruges i et bredt spektrum af politiske situationer, fordi betydningen af ”passe på Danmark” først opstår, når den anvendes i konkrete kontekster. På den baggrund argumenterer jeg også for, at vendingen kan beskrives som et nationalt slogan. Det næste afsnit fungerer desuden som et bindeled mellem diskussionens to elementer; vendingens dynamiske karakter er nemlig også central for forståelsen af dens retoriske funktioner.

5.1.2 Et nationalt slogan

I analysen viste jeg, at ”passe på Danmark” kan betragtes som en central ideograf i nationen Danmark. Som beskrevet, definerer McGee en ideograf som et hverdagsprogligt udtryk, der optræder i politisk diskurs, og som på abstrakt vis repræsenterer et fælles, men vagt defineret, normativt mål (s. 15). Ideografers abstrakte og vage karakter betyder, at de altid må studeres i praksis. Min analyse af brugen af ideografen ”passe på Danmark” understreger nødvendigheden af, at ideografer undersøges i konkret sprogbrug. Eksempelvis viste analysen, at ”passe på Danmark” er en metonymi og den tilsyneladende fremstilling af Danmark som en afgrænset og homogen enhed, er udtryk for en forsimpning. Det ses fx ved at forestillingen om at ”passe på Danmark” både kan indebære, at Danmark skal favne forandringen, når det handler om nye teknologier, familieforhold og økonomiske udfordringer, og at Danmark må afvise forandringen, når det handler om ”fremmede” mennesker. Dette kan tjene som en forklaring på, hvorfor frasen ”passe på Danmark” bruges af politiske partier med forskellige ideologiske ståsteder. Forestillingen om at ”passe på Danmark” er nemlig tilpas vag og abstrakt til at blive formet efter politiske ståsteder. Det er imidlertid vigtigt at pointere, at ideografen ”passe på Danmark” er forankret i den danske nation. Vendingen ”passe på Danmark” forudsætter således dels en anerkendelse af nationalismens grundlæggende principper om nationers universelle legitimitet, dels en anerkendelse af det narrative om det nationale fællesskab i Danmark, som jeg har udfoldet og diskuteret ovenfor.

Ideografer udgør som nævnt byggestenene i ideologier, og man kan derfor undersøge en kulturs (eller nations) ideologi ved at studere brugen af fremtrædende ideografer, som eksempelvis ”passe

på Danmark”. Dette peger på en pointe, som også findes hos blandt andre Charland (1987) og Billig (1995) om, at nationen ikke blot repræsenteres, men også reproduceres, når fremtrædende medlemmer, som eksempelvis politikere, taler til nationen eller på vegne af den. Ideografen ”passe på Danmark” bruges således til at argumentere for lukkede grænser og afvisninger af ”fremmede” (fx Løkkes nytårstale i 2016), såvel som til at argumentere mod afvisningen af asylansøgere og migranter, sådan som Reesdorff (2017) citerer Morten Østergaard (Radikale Venstre) for. For Morten Østergaard (25. januar 2016) drejer det at ”passe på Danmark” sig om ”det værdiskred, vi har set i det sidste halve år i Danmark. Skal vi passe på det Danmark vi kender – skal vi godt nok lægge kursen om” (som citereret i Reesdorff 2017, s. 93). En lignende situation kom til udtryk i folketingsdebatten, F 11 Om den øgede overvågning” (6. december 2019), som jeg behandlede dele af i analysen. Her gav Rosa Lund (Ø) og Kristian Heegaard (R) udtryk for en stærk uenighed i Frederiksen og Socialdemokratiets opfattelse af, hvad det indebærer at ”passe på Danmark”.

Ideografen ”passe på Danmark” kan altså beskrives som en dynamisk ideologi-byggesten, der med sin grundantagelse om nationens legitimitet og forankring i et nationalt narrativ, kan danne fundamentet for forskellige politiske ståsteder i Danmark. Denne betragtning leder mig til en af projektets centrale påstande: Idet forestillingen om, at ”(vi skal) passe på Danmark”, tilsyneladende er grundlæggende i narrativet om Danmark og altså i det nationale fællesskabs doxa, kan vendingen betragtes som en form for nationalt slogan. Jeg baserer dels min påstand på en antagelse om, at nationale slogans er mere eller mindre uundgåelige i moderne demokratier. Den antagelse er funderet i en sammenhæng, jeg finder mellem Andersons og Billigs teorier om nationalisme og McGees teori om ideografer. Anderson såvel som Billig pointerer, at nationalisme ikke kan sidestilles med politiske ideologier som socialisme eller liberalisme. Det er ikke et synspunkt, man tilslutter sig. Forbinde man disse pointer med McGees teoridannelse om ideografer, som han bl.a. kalder ”political slogans”, forekommer det oplagt, at ”nationale slogans” er et udbredt – og måske uundgåeligt fænomen i en verden inddelt i nationalstater. Min antagelse om udbredelsen af nationale slogans, understøttes desuden af en Wikipedia-side (21. juni 2020) med titlen ”List of national mottos”, hvor en lang række af nationers officielle mottoer oplistes. Min forståelse af nationale slogans adskiller sig imidlertid fra den, der udtrykkes ved en sådan liste. Jævnfør mit ovenstående argument for udbredelsen af nationale slogans, mener jeg, at nationale slogans er funderet på nationers ideografer. Idet ideografer er dynamiske, må nationale slogans også være dynamiske. Listen over officielle nationale slogans på Wikipedia-siden må derimod antages at være statisk, og de slogans der fremgår, hører til sammen med andre officielle og mere eller mindre statiske nationale symboler, som fx

nationalflag. Jeg finder således ikke, at Danmarks officielle motto som fremgår af listen ”Gud, konge og fædreland” rummer det narrativ om Danmark, som dette projekt har argumenteret for.

I forbindelse med karakteriseringen af ”passe på Danmark” som et nationalt slogan bidrager Fahnestocks (1999) pointe om stilfigurers potentielle emblematiske funktion med et interessant perspektiv. Metonymien ”(vi skal) passe på Danmark” synes nemlig netop at være et kondenseret udtryk for det narrativ om nationen Danmark, som min retoriske nærlæsning af statsministrenes narrativer i samspil med pointerne fra Gundelach, Korsgaard og Østergaard viste. Forståelsen af vendingen ”(vi skal) passe på Danmark” som et nationalt slogan er givende, fordi den forener centrale pointer i projektet, og understreger udtrykkets retoriske og argumentatoriske potentiale.

I det følgende diskuterer jeg dette potentiale og undersøger, hvad vendingens forankring i narrativet om Danmark og det nationale fællesskab betyder for dens retoriske og konstitutive funktioner.

5.2 Vendingens retoriske funktioner: samlende og ekskluderende

Analysen viste bl.a., at Thorning-Schmidts og Løkkes narrativer tilskriver den danske befolkning en subjektposition, hvor det fremmeste telos er ”at passe på Danmark”. Det er interessant fra en retorisk synsvinkel, fordi den danske befolknings potentielle anerkendelse af at blive adresseret i en sådan subjektposition indebærer en accept af en tilskrevet selvforståelse som subjekter, der er positivt indstillet over for tiltag, der har til formål at ”passe på Danmark”. En lignende pointe findes hos McGee, der pointerer, at ideograferne i vores kultur (eller nation) udgør et særligt ordforråd af værdier, hjemler eller undskyldninger, som er hævet over spørgsmål om, hvorvidt de er gode/rigtige. På den måde præger ideografer vores tanke- og handlemønstre. Når politikerne anvender vendingen ”passe på Danmark” i deres argumentation for upopulære eller vidtgående politiske tiltag, sådan som analysen af de udvalgte eksempler viste, fungerer den således som en legitimerende hjemmel, der dels framer den pågældende situation som kritisk, dels framer de politiske tiltag som nødvendige og fornuftige.

Politiske synspunkter eller tiltag, der funderes i et bagvedliggende formål om ”at passe på Danmark” præsenteres som en forudsætning, der er hævet over kritiske spørgsmål. Løkkes fremstilling af at ”passe på Danmark” som det fornuftige var et eksempel på dette. En sådan retorisk strategi synes velvalgt, fordi den taler ind i et nationalt narrativ om Danmark, og derfor sandsynligvis genkendes og anerkendes i nationen. Brugen af vendingen kan således have en samlende funktion og bidrage til en forening af borgere i Danmark i krisesituationer. En sådan samling omkring et fællesskab kan være afgørende for at mobilisere befolkningen til at handle i fællesskabets interesse.

Der er imidlertid også nogle problematikker forbundet med brugen af vendingen. Disse er forbundet med analysens argumenter for, at vendingen i visse sammenhænge har karakter af en eufemisme og en plathed. I nedenstående afsnit udfolder jeg dette perspektiv.

5.2.1 En fordrejning og en skjult eksklusions-mekanisme

Det var en pointe i analysen, at frasen ”passe på Danmark” i visse sammenhænge har karakter af en eufemisme. Det gælder især, når det drejer sig om politiske tiltag, der iværksættes på baggrund af udfordringer med indvandrere, flygtninge og migranter. Følgerne af markante synspunkter og strikse tiltag risikerer på den måde at blive sløret af udsagnet om, at det gøres for at ”passe på Danmark”. Det kom eksempelvis til udtryk i sammenhæng med Frederikssens interview i Berlingske om ”Sikkerhedspakken” og i Løkkes håndtering ”flygtninge- og migrationskrisen” i sin nytårstale i januar 2016. Omskrivningen af de bagvedliggende synspunkter og antagelser såvel som følgerne af tiltagene bidrager til en uigennemsigtig og forsimplet debat, hvor politikerne potentielt undgår at skulle forholde sig til kritiske aspekter af deres politik. Her læner jeg mig op ad det, Fahnestock (2012) betegner som ”The Orwellian school of style criticism” (s. 139), hvor eufemismer per definition er udtryk for uærlighed. Jeg indtager imidlertid ikke en så kategorisk position i forhold til brugen af eufemismer, som den Orwellianske skole foreskriver. Som Fahnestock (2012) påpeger, kan eufemismer i nogle sammenhænge også tjene decorum-opfyldende formål. Desuden stemmer ideen om, at man bør ”sige det som er!” dårligt overens med mit ståsted i relation til retorisk stil. I stedet vil jeg taget afsæt i Charlotte Jørgensens (2000) redelighedskriterium, og diskutere brugen af udtrykket ”passe på Danmark” i nogle af de her udvalgte eksempler som en potentiel *fordrejning*. Ifølge Jørgensen er forholdet mellem afsender og modtager afgørende, når man vurderer, hvorvidt retorik er redeligt eller ej. Det er særligt i situationer, hvor forholdet mellem afsender og modtager er asymmetriske, at man må være opmærksom på uredelighed (s. 38-39). Idet størstedelen af de udvalgte eksempler i dette projekt består af fremtrædende og magtfulde politikeres, især statsministres, brug af vendingen ”passe på Danmark”, er det rimeligt at påpege et asymmetrisk forhold mellem retor og publikum. Som Jørgensen pointerer, er fordrejning svær at fastholde afsenderen på, hvorfor den også hyppigt optræder (s. 40).

Politikernes brug af vendingen ”passe på Danmark” i deres argumentation for upopulære eller vidtgående politiske tiltag, fx øget overvågning og indskrænkning af frihedsrettigheder, tjener som eksempler på, hvordan debattens fokus fjernes fra den egentlige problematik og i stedet henledes til det vage og abstrakte mål, der hersker enighed om – nemlig ”at passe på Danmark”. Min pointe her er ikke, at statsministres og andre politikeres brug af vendingen ”passe på Danmark” nødvendigvis

er eksempler på uredelig retorik. Jeg påpeger blot, at grundet det asymmetriske forhold mellem politikere og befolkning, kalder brugen af vendingen på nøje stillingtagen og kritik. Særligt i relation til minoriteter i Danmark og til politiske tiltag, der medfører en vis indgriben i borgeres hverdag.

I relation til brugen af vendingens betydning for minoriteter i Danmark, opstår spørgsmålet om, hvem der er en del af det danske fællesskab, statsministrene fremmaner. Når ”vi skal passe på Danmark” fordi kriminaliteten er steget på baggrund af en ændret ”befolknings sammensætning”, eller når ”vi passer på Danmark” ved at holde ”fremmede” migranter og flygtninge ude af Danmark, er det underforstået, at omsorgen, solidariteten og fællesskabet ikke gælder for alle mennesker i Danmark. Spørgsmålet om, hvorvidt det er retfærdigt, at statsborgere i nationer har særlige rettigheder inden for nationens fællesskab, er det ikke mit ærinde at diskutere her. Ikke desto mindre er det problematisk, når ikke alle (stats)borgere *inden for* nationen konstitueres som en del af fællesskabet af de fremtrædende politikere. Nogle borgere konstitueres endda som årsagen til ”at vi skal passe på Danmark”, som Frederiksen pointerer om en ”ændret befolknings sammensætning” og Løkke pointerer om, at mennesker, der ikke er vokset op i ”vores tradition”, grundlæggende er ”fremmede”, giver udtryk for. Det er problematisk fordi, politikerne igennem eufemistiske omskrivninger gør eksklusionsmekanismerne uklare. Det medfører bl.a., at det er svært at holde politikerne ansvarlige for følgerne af deres udtalelser og politiske tiltag. Det medfører også, at grundlaget for væsentlige offentlige debatter om komplicerede problematikker forbundet med spørgsmål om inklusions- og eksklusionsmekanismer i nationen Danmark, forringes.

5.2.2 Plathedsproblematikken og demokratisk dissens

I forlængelse af frasens eufemistiske karakter ligger pointen om, at brugen af den i nogen sammenhænge er en såkaldt plathed. Som analysen viste, antages det ”at passe på Danmark” som en forudsætning; noget der er hævet over kritik og politisk debat. Når politiske synspunkter og tiltag begrundes med ”at passe på Danmark” kan der således være tale om en plathed. Det er fx tilfældet, når Frederiksen udtaler, at hun som statsminister er ”drevet af et ønske om at passe på Danmark”. Det kommer også, om end mindre klart, til udtryk i Løkke nytårstale i 2016. Her beskriver Løkke godt nok, at ”vi skal passe på Danmark”, betyder, at ”vi skal passe på” vores værdier, sammenhængskraft og økonomi, og at det betyder, at ”vi skal holde antallet af asylansøgere på et *fornuftigt niveau*” (bilag 2, l. 64). Ikke desto mindre forekommer hans nærmere forklaringer som en række yderligere platheder, som ingen kan erklære sig uenige i.

Ikke alle de udvalgte eksempler i analysen viste, at vendingen optræder som en plathed. Eksempelvis fungerede Frederiksen udsagn ”vi er der nu, hvor vi skal gøre alt for at passe på Danmark” som en form for opsummering af situationens alvor og af de konkrete sundhedsfaglige og sociale

overvejelser og belæg, som hun præsenterede på pressemødet om COVID-19 d. 11. marts. Brugen af udtrykket bidrager imidlertid til, at eventuel uenighed risikerer at fremstå som et ønske om ikke ”at passe på Danmark”. I brugen af vendingen ligger altså en underforståelse om en form for åbenlys nødvendighed. Igen er Billigs argument for, at nationalisme udgør fundamentet for den politiske diskurs i moderne demokratier nyttigt til at beskrive denne ideologiske effekt. Som beskrevet argumenterer Billig for, at moderne demokratier både er betinget af princippet om, at nationer er universelt legitime og samtidigt legemliggør nationalismens principper. At argumentere imod en påstand om, at man skal passe på sin nation, strider derfor imod de principper vor tids demokratier er funderede på. Endvidere viste ovenstående afsnit, hvordan forestillingen om, at ”vi skal passe på Danmark”, er central i det nationale fællesskabs narrativ om Danmark. Argumentation imod påstanden om, at ”vi skal passe på Danmark”, kan derfor uden videre gendrives som et udtryk for en modstand over for grundlæggende principper i samtidens demokratier og for en afvisning af fundamentet for det nationale fællesskab i Danmark.

Et af de eneste eksempler, jeg har fundet, hvor selve præmissen om at ”passe på Danmark” udfordres, viser hvor svær en position, det er at tale fra. Eksemplet er en folketingsdebat mellem Holger K. Nielsen (SF) og daværende udlændinge- og integrationsminister Inger Støjberg (V) om kvoteflygtninge (B 17 Forslag til folketingsbeslutning om fortsat modtagelse af kvoteflygtninge) fra d. 6. december 2016. Her anfægter Nielsen forestillingen om, at det at ”passe på Danmark” skulle være en særlig dansk værdi. Han plæderer i stedet for et internationalt hensyn, og kritiserer bl.a Venstre for være ”degenereret” i forhold til partiets holdning til FN. Støjbergs svar til Nielsen viser, hvorfor det er en argumentatorisk kompliceret opgave at anfægte forestillingen om, at ”vi skal passe på Danmark”:

Nu sagde jeg rettelig ikke, at det var en dansk værdi, at vi skulle passe på Danmark. Jeg mener, det er en forudsætning, at vi skal passe godt på Danmark og det værdisæt, som vi har i Danmark, og jeg mener bestemt ikke, at vi har det mindste at være flove over eller undskylde over for FN-systemet (min. 17:17, min markering).

Nielsens svar på Støjbergs udtalelse, udfordrer ikke antagelsen om, at det er en ”forudsætning at passe godt på Danmark”. I stedet tyer han til en mere snæver kritik af partiet venstre: ”Men jeg kan bare sige, at Venstre så også er degenereret på det her område, altså at man i dag simpelt hen stort set er ligeglad med FN” (min 17:19). Støjberg har altså her succes med affeje Nielsens kritik af, at forestillingen om at ”passe på Danmark” er hævet over internationale hensyn og respekt for FN. Uddraget af debatten er et eksempel på, hvilken betydning det har for den praktiske argumentation vendingen indgår i, at forestillingen om at ”passe på Danmark” betragtes som en åbenlys forudsæt-

ning snarere end en værdi. Værdier kan udfordres, det er straks mere besværligt at udfordre ”faktiske” omstændigheder.

Fremstillingen af den selvindlysende nødvendighed såvel som den potentielle mangel på egentlige argumenter, der præger brugen af vendingen ”passe på Danmark”, er problematisk i det deliberative demokrati set fra et retorisk perspektiv. Her betragtes uenighed nemlig som et grundvilkår (se fx Bengtsson 2014, s. 26), og målet med offentlig debat er derfor ikke at opnå konsensus – fx om at ”passe på Danmark” for enhver pris. Derimod er det centralt, at grundlaget for oplyst og kritisk debat er stærkt, og det kræver gennemsigtighed og egentlige argumenter fra politikernes side. Den retoriske kritiker Robert Ivie (2015) har også beskæftiget sig med uenighed som et grundvilkår i demokratiet og har i den forbindelse især undersøgt dissensbegrebet. Ivie plæderer, med henvisning til filosofen Chantal Mouffe for, at formålet med politik og demokrati er at håndtere fjendtlighed i menneskelige relationer på en strategisk og konstruktiv måde – ikke at undgå det. Målet for demokratiet er således at omforme fjendtlighed, eller antagonisme, til uenighed, eller agonisme, og på den måde skabe rum for en os-og-dem-relation i det pluralistiske demokrati (s. 21). Med et sådant ideal for øje er det problematisk, at politiske synspunkter forklares med en tilsyneladende selvindlysende nødvendighed af ”at passe på Danmark”, uden at det nærmere indhold af dette formål præciseres. Framingen af politiske tiltag som nødvendige for at ”at passe på Danmark”, taler ind i et grundlæggende narrativ om nationen Danmark, og efterlader derfor ikke megen plads til kritisk debat og nuanceret stillingtagen – altså demokratisk dissens.

Det er desuden problematisk, fordi vendingens eufemistiske karakter slører de eksklusionsmekanismer, vendingen i visse sammenhænge producerer. Som Mouffe (1996) plæderer for, er pluralisme ikke blot en empirisk omstændighed. Det bør også betragtes som et iboende princip i demokratiet, og derfor som en værdi der skal hyldes. Jeg finder Mouffes og Ivies perspektiver på pluralisme, agonistisk demokrati og demokratisk dissens overbevisende, og derfor mener jeg, at det er essentielt, at den offentlige debat behandler problematikker om eksklusionsmekanismer i nationen. Særligt når disse reproduceres af fremtrædende politikere, sådan som det er tilfældet med brugen af vendingen ”passe på Danmark”.

6.0 Konklusion

Med dette projekt var mit ærinde at undersøge vendingen ”passe på Danmark” igennem en begrebsorienteret retorisk kritik. I et samspil mellem teoretiske perspektiver og retoriske nærlæsninger af udvalgte eksempler på særligt de tre seneste statsministres brug af vendingen, har jeg konstrueret en

mosaik af argumenter og perspektiver, der belyser, hvad vendingen betyder, og hvilke retoriske implikationer brugen af den har i nationen Danmark. Mosaikken bidrager dels med en nærmere forståelse for vendingens retoriske funktioner og konstitutive samspil med narrativet om nationen Danmark, dels med indsigter omkring projektets teoretiske ramme. Løbende i projektet har jeg således diskuteret og belyst en række teoretiske perspektiver i relation til hinanden og til projektets tekst. Jeg har særligt kredset om, hvordan samspillet mellem teorier om nationalisme og retoriske teorier om identifikation af subjektiver ”sandheder” kan danne grundlag for retoriske analyser af en etableret nationalstat som Danmark.

I analysen viste jeg, at brugen af vendingen præsupponerer, at Danmark er truet. Med afsæt i karakteriseringen af vendingen som en metonymi argumenterede jeg for, at dette trusselsbillede intensiveres, fordi brugen af betegnelsen ”Danmark” giver udtryk for at selve nationen, er truet – ikke ”blot” de dele af befolkningen eller institutionerne, som den politiske situation drejer sig om. På den baggrund pointerede jeg, at vendingen tjener til at frame situationer som kritiske og derfor kan bidrage til at legitimere politiske synspunkter og tiltag.

Analysen viste også at vendingen kan beskrives som en ideograf i nationen, og at den derfor kan fungere som en byggesten i forskellige politiske ståsteder i Danmark. Jeg fandt desuden, at vendingen tilsyneladende repræsenterer og reproducerer et gennemgående narrativ på emblematiske vis. Denne påstand understøttede jeg med et sociologisk perspektiv og ved at placere mine pointer i en større historisk ramme. På den baggrund argumenterede jeg for, at vendingen ”(vi skal) passe på Danmark” kan karakteriseres som et nationalt slogan.

Jeg fandt imidlertid også, at vendingen kan være problematisk set fra et retorisk perspektiv på deliberativt demokrati. Det kan den, fordi den i visse sammenhænge optræder som en plathed. Det er problematisk, når den benyttes til at legitimere politiske tiltag uden underbyggende argumenter, fordi det svækker grundlaget for demokratisk dissens (Ivie 2015). Den kan også være problematisk, fordi den i visse sammenhænge, særligt i relation til flygtninge og indvandrere, kan have en ekskluderende effekt. Med afsæt i perspektiver fra Ivie (2015) og Mouffe (1996) mener jeg, at disse eksklusions-mekanismer bør indgå i en kritisk offentlig debat. Grundet vendingens eufemistiske omskrivning sløres disse eksklusions-mekanismer imidlertid, hvorfor grundlaget for en kritisk offentlig debat af disse mekanismer forringes.

7.0 Perspektivering

I processen omkring dette projekt er der løbende opstået ideer til, hvordan undersøgelsen af vendingen ”passe på Danmark” med fordel kunne udbygges. Her præsenterer jeg to perspektiver, som jeg finder særligt interessante at forfølge.

Det ene tager afsæt i McGees begreb ideograf, som har været gennemgående i mit projekt. Min analyse af ideografen ”(vi skal) passe på Danmark” har nemlig ikke haft det vertikale perspektiv, som McGee ellers foreskriver. En oplagt udvidelse af mit projekt ville således være en undersøgelse af, hvordan vendingen ”passe på Danmark” er blevet benyttet tidligere i Danmark. Derved kan man opnå en mere fuldkommen forståelse for kulturen i nationen Danmark og ikke mindst en nærmere forståelse for den banale nationalisme, der udspiller sig i Danmark.¹¹

Det andet drejer sig om, hvordan min undersøgelse kan nuanceres ad teoretiske spor. Her vil jeg præsentere to af disse. For det første tilbyder George Lakoffs (2002) teori om, hvordan *moralsystemer* i familien metaforisk overføres til nationen, et interessant perspektiv. Inddragelsen af Lakoffs teori kunne nemlig nuancere forståelsen af, hvorfor forestillingen om at ”passe på” nationen tilsyneladende er upåfaldende i Danmark. En sådan forestilling synes nemlig at være forankret i et dominerende moralsystem, der ligger inden for den ”radiale kategori” Lakoff betegner ”Nurturant Parent”. For det andet kalder min diskussion af vendingens problematiske eksklusions-mekanismer på en udfoldelse af de begreber, der ganske kort blev introduceret: Chantal Mouffe (1996) om agonistisk demokrati og Robert Ivie (2015) om demokratisk dissens. En udfoldet diskussion af problematikkerne forbundet til brugen af vendingen på baggrund af disse begreber, ville skabe et stærkere grundlag for vurderingen af vendingens implikationer for den offentlige debat i det danske demokrati.

---

¹¹ Her kunne man med fordel bruge et værktøj som fx *Wordmaps* (www.wordmaps.org). Værktøjet kan bruges til at lave kvalitative såvel som kvantitative søgninger i større tekster og ville derfor kunne bidrage til at skabe et overblik over strukturer på tværs af et større tekstmateriale.

8.0 Bibliografi

Abbott, P. D. (2010). The Genius of the Nation: Rhetoric and Nationalism in Eighteenth-Century Britain. *Rhetoric Society Quarterly*, Vol. 40, No. 2 (2010), s. 105-127.
<http://www.jstor.com/stable/40647343>

Anderson, B. (2016). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. 2. udg. Verso. Lokaliseret: <https://ebookcentral.proquest.com>

Bengtsson, M. (2014). *For borgeren, tilskueren eller den indviede: En praksisorienteret retorisk kritik af avisens politiske kommentarer*. Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet

Billig, M. (1995). *Banal Nationalism*. Sage

Brummett, B. (2008). *A Rhetoric of Style*. Southern Illinois University Press

Burke, K. (1950). *A Rhetoric of Motives*. University of California Press

Charland, M. (1987). Constitutive Rhetoric: The Case of The *Peuple Québécois*. *Quarterly Journal of Speech*. 73, s. 133-150.

Dandanell, F. og Kildegaard, K. (9. oktober 2019). »Det er vores samfundsmodel, der er på spil«. *Berlingske*, sektion 1, side 4

Dansk Folkeparti (n.d). Pas på Danmark. *Dansk Folkeparti*. Lokaliseret: www.danskfolkeparti.dk

Elmelund, R. (27. marts, 2020). I krisetider knopskyder sproget, så nu taler alle om 'samfundssind' og 'værnemidler'. *Information*. Lokaliseret: www.information.dk

Fafner, J. (1991). *Tanke og tale: Den retoriske tradition i Vesteuropa*. C.A. Reitzels Forlag A/S

Fahnestock, J. (1999). *Rhetorical Figures in Science*. Oxford University Press Inc.

Fahnestock, J. (2012). *Rhetorical Style: The Uses of Language in Persuasion*. Oxford Scholarship Online. DOI:10.1093/acprof:oso/9780199764129.001.0001

Feldbæk, O. (red.). (1991-92). *Dansk identitet*. Vol. 1-4. C.A. Reitzels Forlag

Folketinget (6. december 2016). B 17 Forslag til folketingsbeslutning om fortsat modtagelse af kvoteflygtninge. Lokaliseret: ww.ft.dk

Folketinget (6. december 2019). F 11 Om den øgede overvågning. *Folketinget*. Lokaliseret: www.ft.dk

Frederiksen, M. (1. oktober 2019). Statsministerens tale til Folketingets åbning. *Regeringen*. Lokaliseret: www.regeringen.dk

Gabrielsen, J. (2008). *Topik – ekskursioner i retorikkens toposlære*. Retorikforlaget

Gellner, E. (1983). *Nations and Nationalism*. Blackwell Publishers

Grundtvig, N.F.S. (1820). Danmarks Trøst. *Danmarkshistorien.dk*. Lokaliseret: www.danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder

Gundelach, P. (2002). *Det er dansk*. Hans Reitzels Forlag

Hansen, A. mfl. (december 2018). Medlemmer af kriminelle grupperinger. Justitsministeriets Forskningskontor. Justitsministeriet. Lokaliseret: www.justitsministeriet.dk

Hansen, G. (7. juni 2020). Søndagsfrokosten: Blev Mette for magtfuld? *PI-Debat, DR PI*. Lokaliseret: www.dr.dk/radio

Hauser, G. A. (1999). *Vernacular Voices: The Rhetoric of Publics and Public Spheres*. University of South Caroline Press

Ivie, R. L. (2015). Enabling Democratic Dissent. *Quarterly Journal of Speech*, 101(1), 46-59. <https://doi.org/10.1080/00335630.2015.994900>

Jasinski, J. (2001a). Sourcebook on Rhetoric: Key Concepts in Contemporary Rhetorical Studies. SAGE Publications Inc. Thousand Oak

Jasinski, J. (2001b). The status of theory and method in rhetorical criticism. *Western Journal of Communication*, 65(3), s. 249-27. <https://doi.org/10.1080/10570310109374705>

Jenkins, R. (2001). *Being Danish: paradoxes of identity in everyday life*. Museum Tusulanum.

Justitsministeriet (oktober 2019): Tryghed og sikkerhed i det offentlige rum: 16 initiativer for tryghed og sikkerhed. *Regeringen*. Lokaliseret: www.regeringen.dk

Justitsministeriet (januar 2020): Vi passer på Danmark – 8 tiltag mod fremmedkrigere. *Regeringen*. Lokaliseret: www.regeringen.dk

Jørgensen, C. (2000). Hvem bestemmer, hvad der er god retorik? Vurderingsinstanser i normativ retorik. *Rhetorica Scandinavica*. Nr. 15, s. 34-48

Jørgensen, C. og Onsberg, M. (2011). God og dårlig argumentation. I: *Praktisk argumentation*, s. 101-115. Nyt Teknisk Forlag

Kock, C. (1997). Retorikkens identitet: som videnskab og uddannelse. *Rhetorica Scandinavica*. Nr. 1, s. 10-19

Kock, C. (2009). Retorikken i nyere tid. I: Villadsen, L. og Jørgensen C. (red) *Retorik: Teori og praksis* (s. 63-85). Samfundslitteratur

Kock, C. & Villadsen, L. S. (2017). Rhetorical citizenship: studying the discursive crafting and enactment of citizenship. *Citizenship Studies*, 21:5, 570-586. <https://doi.org/10.1080/13621025.2017.1316360>

Korsgaard, O. (2006). The Danish Way to Establish the Nation in the Hearts of the People. I: Campbell, John L. mfl. (red), *National Identity and The Varieties of Capitalism* (s. 133-158). McGill-Queen's University Press. <http://www.jstor.com/stable/j.ctt818c9.8>

Lakoff, G. (2002). *Moral Politics: How Liberals and Conservatives think*. The University of Chicago Press

List of national mottos. (21. juni 2020). På *Wikipedia*. Lokaliseret: www.wikipedia.dk

Lund, M. (2017). *An Argument on Rhetorical Style*. Århus University Press

McGee, M. (1980). The "Ideograph": A Link Between Rhetoric and Ideology. *The Quarterly Journal of Speech*. Vol. 66, 1, s. 1-16

McGee, M. (1990). Text, Context and the Fragmentation of Contemporary Culture. *Western Journal of Speech Communication*, 54, s. 274-289

Mogensen, L. T. (14. marts 2020): Mette Frederiksen er Danmarks corona-commander-in-chief. *Information*. Lokaliseret: www.information.dk

Mouffe, C. (1996). Democracy, Power, and "The Political". I: S. Benhabib (red.), *Democracy and Difference* (s. 245-256). Princeton University Press

Nimb, Sanni m.fl. (2015). *Den Danske Begrebsordbog*. Syddansk universitetsforlag

Pedersen, R. M. (7. november 2019): Er Mette farlig? *PI-Debat, DR PI*. Lokaliseret: www.dr.dk/radio

Perelman, C. & Olbrechts-Tyteca, L. (1969). *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. University Of Notre Dame Press

Rasmussen, L. L. (1. januar, 2016). Statsminister Lars Løkke Rasmussens nytårstale d. 1. januar 2016. *Statsministeriet*. Lokaliseret: www.stm.dk

Reestorff, C. M. (2017). Den affektive intensivering af Danmark. Grænsekontrollen på Facebook. *Passage - Tidsskrift for Litteratur Og Kritik*, 31(76), s. 93-114

Schmidt, A. D. (1983). *Theories of Nationalism*. 2. udg. Holmes & Meier Publishers.

Socialdemokratiet (10. oktober 2019): Vi insisterer på, at man som borger skal kunne føle sig tryk – uanset hvem man er, og hvor man bor. [facebookopslag]. Lokaliseret: www.facebook.com/socialdemokratiet/

Socialistisk Folkeparti (20. november 2017). Vi skal passe godt på Danmark – Stem SF. [videofil]. Lokaliseret: www.youtube.dk

Statsministeriet (11. marts 2020). Pressemøde om COVID-19. *Statsministeriet*. Lokaliseret: www.stm.dk

Thorning-Schmidt, H. (1. januar 2013). Statsminister Helle Thorning-Schmidts nytårstale d. 1. januar 2013. *Statsministeriet*. Lokaliseret: www.stm.dk

Thorning-Schmidt, H. (1. januar 2015). Statsminister Helle Thorning-Schmidts nytårstale d. 1. januar 2015. *Statsministeriet*. Lokaliseret: www.stm.dk

Udlændinge- og Integrationsministeriet. (4. januar 2016). Regeringen indfører midlertidig grænsekontrol. Lokaliseret: www.uim.dk/nyheder

Wordmaps [computer software] (2019). Lokaliseret: www.wordmaps.org

Østergaard, U. (2006). A Big Small State – The Peasant Roots of Danish Modernity. I: Campbell, John L. mfl. (red), *National Identity and The Varieties of Capitalism* (s. 53-98). McGill-Queen's University Press. <http://www.jstor.com/stable/j.ctt818c9.6>